

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

TRANSSIBIŘSKÁ MAGISTRÁLA POD PRAPOREM LEGIÍ

Autor práce: Jan Popule

Vedoucí práce: doc. PhDr. Et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D. a PhDr Jitka Máchalová
Ph.D.

Studijní obor: Historie – angličtina

České Budějovice 2025

Anotace v češtině

Tato bakalářská práce se zabývá působením československých legií na Transsibiřské magistrále v letech 1918 až 1920. Sleduje nejen vojenské operace a zásobovací potíže, ale také každodenní život legionářů a jejich interakce s místním obyvatelstvem. Zvláštní pozornost je věnována významu magistrály pro přežití a organizaci legií, jejich roli v průběhu ruské občanské války i dopadu na mezinárodní uznání nově vzniklého Československa. Práce vychází z dobových pramenů a moderní odborné literatury a nabízí komplexní pohled na legionářskou odyseu v širším historickém kontextu.

Annotation in English

This bachelor's thesis examines the activities of the Czechoslovak Legion along the Trans-Siberian Railway between the years 1918 and 1920. It explores not only military operations and logistical challenges, but also the everyday lives of the legionnaires and their interactions with the local population. Special attention is paid to the strategic importance of the railway for the survival and organization of the Legion, its role during the Russian civil war, and its impact on the international recognition of the newly established Czechoslovakia. The thesis draws on contemporary sources and modern scholarly literature, offering a comprehensive view of the legionnaires' odyssey within a broader historical context.

Klíčová slova: Rusko; Transsibiřská magistrála; Československé legie; Ruská občanská válka (1917-1922)

Keywords: Russia; Transsiberian railway; Czechoslovak Legion; Russian civil war (1917-1922)

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Petrovičkách 22. července 2025

.....

Jan Popule

Poděkování

Děkuji mnohokrát PhDr. Jitce Máchalové Ph.D. za zručné vedení této bakalářské práce, za cenné a užitečné rady, za nasměrování mých kroků správnou cestou, a hlavně za věnovanou trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	7
I. HISTORIE TRANSSIBIŘSKÉ MAGISTRÁLY	9
1.1 Stavba ruských železnic v 19. století	9
1.2 Stavba magistrály	10
II. LEGIE DO JARA 1918	13
2.1 Formace legií	13
2.2 Brestlitevský mír a ústup z Ukrajiny	14
2.3 Legie v Penze	16
2.4 Odzbrojování ešelonů	17
2.5 Čeljabinský incident a začátek otevřených bojů	19
III. CESTA VLASTNÍM POŘÁDKEM PO MAGISTRÁLE	23
3.1 Boje o Povolží	23
3.2 Dobyetí západní Sibíře	24
3.3 Opozice proti bolševikům	25
3.3.1 Prozatímní sibiřská vláda	25
3.3.2 Intervence spojenců	26
3.4 Boje o Irkutsk a Bajkalské jezero	27
3.5 Reforma obou válčících táborů	29
3.5.1 Vzestup Rudé armády	29
3.5.2 Reorganizace zázemí na Sibíři	31
IV. SIBIŘ POD VLÁDOU ADMIRÁLA KOLČAKA	33
4.1 Převrat admirála Kolčaka v Omsku	33
4.2 Hlídkání Transsibiřské magistrály roku 1919	33

4.3 Zhroucení bělogvardějské fronty a odchod legií	35
V. LEGIONÁŘSKÝ ŽIVOT VE VLAKU	38
5.1 Vybavení vagónů	38
5.1.1 Obrněné vlaky na magistrále	39
5.2 Život v těpluše	40
5.3 Legionáři a jazyky	41
5.3.1 Ruština	42
5.3.2 Francouzština	43
5.3.3 Angličtina	44
5.4 Vývoj jídelníčku legionářů	45
VI. SETKÁNÍ PŘI RUSKÉ ANABÁZI	48
6.1 Civilisté Ruské říše	48
6.2 Rudoarmějci a bolševičtí komisaři	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	53
SOUPIS PŘÍLOH A ZDROJŮ	55
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	58

ÚVOD

Téma československých legií v Rusku patří mezi stěžejní oblasti české historiografie 20. století. Jejich působení na Transsibiřské magistrále během sibiřské anabáze významně ovlivnilo boje na Sibiři a přispělo k mezinárodnímu uznání vznikajícího Československa. Jejich cesta napříč ruským územím, často za dramatických okolností, se stala jedním z nejméně výraznějších příběhů českých moderních dějin.

Ve vztahu k tématu této práce – konkrétně působení československých legií v prostoru Transsibiřské magistrály – je třeba zmínit dvě zásadní linie. První je vojensko-politická, sledující vývoj magistrály a strategické důsledky sibiřské anabáze. Druhá, novější, se orientuje na každodennost legionářů a kulturně-historický kontext. Oproti jiným pracím na podobné téma se má studie vymezuje důrazem na komplexní, prostorový a kulturní význam Transsibiřské magistrály. Práce je strukturována do různých tematických celků. Magistrála se zde nejeví pouze jako strategická komunikace, ale jako prostor formující identitu. V extrémních podmínkách Sibíře, neustálé nejistoty a odloučení vznikala uvnitř legionářské komunity specifická kultura – s vlastními rituály, symboly, kolektivní pamětí a narativem poslání. Tyto prvky umožňují sledovat jejich psychologický vývoj – od nadšení a bojové motivace na jaře 1918 až po deziluzi a vyčerpanost v letech 1919–1920.

Primárním pramenem se pro mě staly deníky a edice deníků legionářů, které sem zvolil jako nejautentičtější zdroj pro autentické zachycení jejich zkušeností. Mimo to, v edicích se nacházely i přepisy telegramů a dopisů. Dobře zpracovaný soubor pramenů pro mě byla Edice pamětí Československé obce legionářské, která obsahuje editované vzpomínky z deníků legionářů ze všech front. Vedle textů deníků jsou zde i přepisy telegramů, kresby a fotografie vojáků pořízené během jejich anabáze. Tento bohatý pramenný materiál umožňuje aplikaci přístupů historické antropologie a mikrohistorie, které přesahují rámec tradiční historiografie zaměřené na velké dějiny a otevírají prostor pro zkoumání individuálních zkušeností legionářů v kontextu války, revoluce a prostředí sibiřské krajiny. Prostřednictvím analýzy těchto pramenů práce zkoumá každodenní život vojáků, jejich kulturní adaptaci, myšlenkové vzorce a postoje vůči bolševikům, místnímu obyvatelstvu i vzájemným interakcím. Mikrohistorický přístup se projevuje zejména v detailní analýze konkrétních příběhů, osobních výpovědí a lokálních událostí, které společně vytvářejí objektivnější obraz legionářské zkušenosti

a obohacují širší historické vyprávění o lidský rozměr. Na základě metody indukce a komparace přečtených vzpomínek lze dojít k závěru, že všichni se shodují ve zklamání nad situací, která se několik měsíců po jejich vystoupení v roce 1918 obrátila proti nim.

Postkomunistická historiografická renaissance počátku 90. let umožnila přehodnotit téma československých legionářů, které bylo dosud svázáno jednotvárným marxisticko-leninistickým výkladem, a uchopit jej jako komplexní historický jev. Tehdy nová faktografická díla, jako *Anabáze* Roberta Saka či *Českoslovenští legionáři* Karla Pichlíka, významně přispěla k rozšíření znalostí zejména o vojensko-politických aktivitách legií. Z metodologického hlediska se tato práce opírá především o klasickou politicko-narativní historiografii, sledující dějinné události v chronologickém rámci – například boj o magistrálu či širší diplomatické souvislosti, kde mi byla největší oporou právě Sakova literatura.

Zhruba v posledním desetiletí se však začal výrazněji projevovat i badatelský zájem o dějiny každodennosti legionářů. V tomto duchu, inspirovaném mikrohistorií a konceptem „malých dějin“, se i má práce zaměřuje na aspekty každodenního života vojáků – život ve vagonech, kontakt s místním obyvatelstvem, otázky strachu, nudy či mobility. Klíčovou roli zde sehrály knihy *Bratrstvo a Ostrovy v bouři* od Dalibora Váchy, které zároveň otevírají prostor historické antropologii: práci s narativními prameny, symbolikou prostoru či interpretací těla v kontextu války a přesunu. V tomto ohledu představuje transsibiřská magistrála nejen logistickou osu legií, ale i kulturní a symbolický prostor.

Transsibiřská magistrála, jakožto klíčový prostor působení legií, se stala předmětem geopolitických a kulturně-historických studií. V práci jsem využil úryvky z odborných historických časopisů – například studie Roubena Aziziana *Russian Far East. With Moscow or Alone?* a Evy-Marie Stolberg *The Siberian Frontier and Russia's Position in World History*. Pozornost jsem také věnoval konkrétním bojovým střetům, například bitvě u Bajkalu, které se věnuje Kevin J. McNamara v textu *The Battle of Baikal*. K výzkumu magistrály jsem využil knihu cestovatele a fotografa Václava Turka s názvem *Transsibiřská magistrála*, která přináší cestopisně-historickou reflexi celého železničního úseku.

I. HISTORIE TRANSSIBIŘSKÉ MAGISTRÁLY

1.1 Stavba ruských železnic v 19. století

Historie železniční dopravy v ruském impériu během 19. století odráží cílevědomé úsilí o modernizaci vnitrostátní infrastruktury a posílení hospodářského i vojenského potenciálu země. V době, kdy se Rusko nacházelo na vrcholu svého teritoriálního expanzivního vývoje ve střední a dálné Asii, se ukázala jako nezbytná výstavba centralizované dopravní sítě, jež by umožnila efektivní správu a propojení rozlehlého území. První železniční trať s parním pohonem byla v Rusku postavena v roce 1836 na základě rozhodnutí cara Mikuláše I. a pod vedením rakouského inženýra Františka Antonína von Gerstnera. Tato tzv. Carskoselská železnice, dlouhá 26,7 km, byla slavnostně uvedena do provozu v roce 1837 a spojovala Petrohrad s letní rezidencí carské rodiny v Carském Selu. V počáteční fázi provozu byly vagony taženy koňmi; parní provoz byl zaveden až v roce 1838, kdy byla nasazena lokomotiva *Prvornyj* o výkonu 146 koňských sil. Dalším klíčovým milníkem se stal návrat inženýrů Pavla Petroviče Melnikova a Nikolaje Osipoviče Krafta ze studijních cest v západní Evropě a Spojených státech amerických v roce 1842. Získané zkušenosti ze železniční výstavby v zemích jako Francie, Anglie, Belgie, Německo, Rakousko či USA měly zásadní vliv na následný rozvoj železniční sítě v Rusku. Téhož roku byla zahájena výstavba strategicky důležité železniční trati mezi Sankt-Petěrburhem a Moskvou, která byla dokončena v roce 1851. Celková délka trati činila 644,5 km a její uvedení do provozu představovalo zásadní krok směrem k modernizaci dopravní infrastruktury impéria.

Navzdory těmto pokrokům Rusko v polovině 19. století výrazně zaostávalo za železničními standardy západní Evropy. Vnitrostátní obchod i přeprava zboží byly obtížné a časově náročné, což se negativně projevilo například během Krymské války (1853–1856), kdy nebylo možné zajistit efektivní zásobování jednotek na Krymu. Tento deficit vedl cara Alexandra II. k vydání výnosu o rozšíření železniční sítě, který byl podepsán v roce 1857. Výstavbu nových tratí nadále řídil inženýr Melnikov. V 60. letech 19. století zažilo Rusko tzv. „železniční horečku“, během níž docházelo k rychlé expanzi železniční infrastruktury. Byly budovány tratě spojující hospodářská centra s průmyslovými oblastmi, což vedlo k urychlení ekonomického růstu a k postupnému začlenění odlehlých regionů do jednotného ekonomického a administrativního prostoru. Sedmdesátá léta přinesla výstavbu Gornozavodské železnice, která propojila města Perm a Jekatěrinburg, a stala se tak první železnicí vedoucí přes pohoří Ural. Významný strategický dopad měla rovněž Zakaspická železnice, jejíž výstavba byla

dokončena na přelomu 70. a 80. let 19. století. Tato trať procházela územím dnešního Turkmenistánu a představovala zásadní nástroj pro konsolidaci carské moci ve střední Asii.¹

Zvláště naléhavá byla v druhé polovině 19. století otázka udržení kontroly nad rozsáhlými, avšak obtížně spravovatelnými oblastmi východních částí Ruského impéria, zejména Sibíře a Dálného východu. Ztráta Aljašky v roce 1867, která byla prodána Spojeným státům americkým, představovala varovný signál. Upozornila na riziko, že bez efektivní integrace těchto vzdálených území do centrálního státního aparátu může dojít k jejich faktickému odtržení nebo k převzetí zahraniční mocností. V tomto geopolitickém kontextu se postupně formovala myšlenka vytvoření stabilní a efektivní dopravní infrastruktury, která by nejen zlepšila správu a ekonomické využití těchto regionů, ale zároveň posílila jejich vazbu na evropskou část impéria. Výstavba Transsibiřské magistrály, zahájená na konci 19. století z iniciativy tehdejšího ministra financí Sergeje Witteho, tak představovala nejen technicko-inženýrský a logistický projekt mimořádného rozsahu, ale také klíčový nástroj imperiální politiky. Magistrála měla zásadní geopolitický význam – stala se prostředkem k zajištění územní integrity Ruského impéria a prevencí dalších teritoriálních ztrát. Její budování symbolizovalo snahu o pevné propojení evropského jádra státu s jeho východními výspami a posílení celkové soudržnosti mnohonárodního impéria.²

1.2 Stavba magistrály

První návrh na výstavbu železniční trati směřující k tichomořskému pobřeží podal v roce 1858 generální guvernér Východní Sibíře, Nikolaj Muravjov-Amurskij. Uvědomoval si strategickou zranitelnost nově založeného přístavu Vladivostok a navrhl výstavbu železničního spojení od oblasti Volhy až k Bajkalskému jezeru. Jeho návrh však tehdejší carská vláda zamítla, neboť jej vyhodnotila jako ekonomicky nevýhodný a technicky neproveditelný v tehdejších podmínkách. K otázce výstavby transkontinentální železniční trati se vláda vrátila až v 80. letech 19. století, v době, kdy v západní Sibíři docházelo k rozvoji železniční sítě a rostla potřeba dopravní autonomie celého impéria. Na základě těchto strategických a ekonomických úvah svolal car

¹ Václav Turek, *Transsibiřská magistrála*, Praha 2020, s. 30 - 36.

² Rouben Zizan, *Russian Far East. With Moscow or Alone?*, *New Zealand Slavonic Journal* 29, 1995, s. 174-175.

Alexandr III. dne 6. června 1887 zasedání Rady ministrů, které rozhodlo o zahájení výstavby Transsibiřské magistrály.

V únoru roku 1891 kabinet ministerstva formálně schválil plán trasy, která měla vést přes města Čeljabinsk, Kurgan, Omsk, Krasnojarsk, Nižněudinsk, Irkutsk a dále až do Vladivostoku. Dne 31. května téhož roku byla stavba magistrály slavnostně zahájena ve Vladivostoku carevičem Mikulášem Alexandrovičem, pozdějším carem Mikulášem II. Symbolickým aktem – odvezením prvního kolečka zeminy a položením základního kamene budovy vladivostockého nádraží – byla oficiálně zahájena výstavba jednoho z nejdůležitějších infrastrukturních projektů v dějinách Ruského impéria.³

Výstavba Transsibiřské magistrály na přelomu 19. a 20. století představovala nejen zásadní infrastrukturní projekt Ruského impéria, ale rovněž významný stimul pro kolonizační procesy v oblasti Sibíře a Ruského Dálného východu. S tímto rozvojem úzce souvisela proměna etnického a sociálního složení obyvatelstva, mimo jiné v důsledku příchodu migrantů z východní Asie – zejména z Číny, Koreje a Japonska. Tito přistěhovalci se zpravidla usazovali v blízkosti vodních toků, zejména podél řek Amur a Ussuri, kde zakládali sídla s typickými domy typu *fangtzu* – obytnými strukturami s vnitřním dvorem, inspirovanými čínskou a japonskou architekturou. Většina migrantů pocházela z přelidněných nebo periferních oblastí svých domovských zemí. Číňané přicházeli zejména z Mandžuska, Korejci z provincie Čchongdžin a města Pchjongjang a Japonci převážně z oblasti Nagasaki, kde se mimo jiné nacházela i zimní základna ruské tichomořské flotily. Zatímco korejští a japonscí migranti přicházeli často i s rodinami, čínští přistěhovalci byli převážně svobodní muži. Migranti se uplatňovali zejména jako levná pracovní síla v zemědělství, lesnictví, těžbě surovin, a především při výstavbě Transsibiřské magistrály. Vzhledem k rozdílům v odměňování tvořili tyto pracovníci ekonomicky výhodnou alternativu k domácí pracovní síle. Průměrná mzda ruského dělníka činila přibližně 23 rublů měsíčně, zatímco korejský pracovník pobíral okolo 18 rublů a čínský dělník dosahoval mzdy pouze 8 rublů měsíčně.⁴

Výstavba Transsibiřské magistrály byla zahájena simultánně ze dvou směrů – z Čeljabinsku na západě a z Vladivostoku na východě – a postupně rozdělena do několika stavebních úseků (tzv. obvodů): Západosibiřského, Středosibiřského,

³ V. Turek, *Transsibiřská magistrála*, s. 38-39.

⁴ Eva-Maria Stolberg, *The Siberian Frontier and Russia's Position in World History. A Reply to Aust and Nolte*, *Review (Fernand Braudel center)* 27, 2004, s. 248-249.

Krugobajkalského, Zabajkalského, Amurského a Ussurijského. Celková plánovaná délka železnice činila 7 581 km, čímž se stala nejdelší železniční tratí na světě.

Etapy stavby byly rozděleny takto:

První etapa byl Západosibiřský obvod, který vedl z Čeljabinsku k řece Ob, Středosibiřský obvod od řeky Ob do Irkutksa a Ussurijský obvod z Vladivostoku do stanice Grafskoj.

Druhá etapa zahrnovala Ussurijský obvod z Grafskoje do Chabarovsku a Zabajkalský obvod od stanice Mysovaja do stanice Sretěnsk.

Třetí etapa zahrnovala výstavbu Krugobajkalského obvodu z Irkutsku do stanice Mysovaja a poslední Amurský obvod od Sretěnsku do Chabarovsku.⁵

Na přelomu let 1895 a 1896 došlo k zásadní změně v projektu výstavby. V důsledku omezených finančních prostředků bylo rozhodnuto o dočasné změně trasy, která vedla zkrácenou cestou přes čínské Mandžusko (tzv. Východočínská železnice), čímž se dočasně obešla náročná výstavba Amurského úseku. Pravidelný provoz mezi tehdejším hlavním městem Petrohradem a konečnou stanicí ve Vladivostoku byl oficiálně zahájen v červnu roku 1903. Nicméně plně nepřetržitě železniční spojení bylo možné až od září 1904, kdy byly odstraněny přerušení na Bajkalském jezeře, kde byla do té doby přeprava zajišťována loďní dopravou. Osobní přeprava v celé délce magistrály byla zahájena v říjnu 1905, po dokončení a uvedení Krugobajkalského úseku do plného provozu.⁶

⁵ V. Turek, Transsibiřská magistrála, s. 40

⁶ Tamtéž, s. 40-43.

II. LEGIE DO JARA 1918

2.1 Formace legií

Velká válka, později známá jako první světová válka, vyvolala v Evropě obrovský rozruch. Nejen v mocných impériích jako Francie, Německo či Rusko, ale i v menších národech pod jejich vlajkami. V českých zemích se tento rozruch projevoval v politicko-národním duchu, zejména v posilujících panslavistických názorech pro jednotu s Ruskem. K tomu došlo zejména na konci léta 1914, kdy ruské jednotky zatlačily rakousko-uherská vojska až ke Karpatskému pohoří. Česká komunita v Rusku cítila povinnost podpořit tuto snahu a ukázat ruským úřadům své vlastenectví.

Dne 12. srpna byl v Moskvě podán návrh na zformování českého dobrovolnického sboru, který by bojoval po boku ruských jednotek. Ruské úřady souhlasily a 20. srpna 1914 vznikl oddíl nazvaný Česká Družina. Tento oddíl, čítající 700 českých dobrovolníků, tvořili Češi z Rakouska-Uherska a čeští usedlíci z Volyně a Kavkazu. Družina byla posvěcena 28. září 1914 v Kyjevě a 22. října téhož roku vyrazila na frontu.⁷

Vývoj československých legií během války byl složitý, zejména kvůli konfliktům mezi českou politikou a ruskou byrokracií. Toto napětí zastavila Únorová revoluce roku 1917. Československé hnutí v Rusku se stabilizovalo a poměry v zajateckých táborech se uvolnily, což umožnilo více českým a slovenským zajatcům se připojit ke sboru. Tato politická změna podnítila politickou snahu o vytvoření Odbočky československé národní rady v Rusku (dále Odbočka ČSNR), jakožto jediného správního orgánu československého hnutí, který měl dohlížet na výstavbu československých vojenských jednotek z řad dobrovolníků. Organizační řád Odbočky ČSNR byl schválen na III. sjezdu Svazu československých spolků v Rusku.⁸

V květnu 1917, po příjezdu T. G. Masaryka do Kyjeva, se Česká Družina rozrostla v 1. československou brigádu. Ta vyhlásila samostatnost československého státu s pařížskou Národní radou jako prozatímní vládou a Masarykem jako jejím vůdcem. První příležitost prokázat bojeschopnost získala brigáda v létě 1917 během Kerenského červencové ofenzivy. 1. československá brigáda byla vyslána na jihozápadní frontu do Haliče, kde se střetla s rakousko-uherskou armádou poblíž vesnice Zborov. Vítězství Českoslováků u Zborova pod vedením plukovníka

⁷ Robert Sak, *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Praha 1996, s. 7.

⁸ Karel Pichlík – Bohumír - Klípa - Jitka Zabloudilová, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996, s. 87-89; Jiří Fidler, *Dějiny československých legií v datech*, Praha 2019, s. 130.

Vjačeslava Trojanova bylo klíčovým momentem, který Národní rada potřebovala k tomu, aby získala pozornost ruské vlády Alexandra Kerenského a prokázala československé legie jako reálnou a bojeschopnou složku. Brigádu krátce po zborovském boji navštívil Alexandr Kerenský, který vojákům gratuloval a jmenoval plukovníka Trojanova generálem.⁹

Ani s novou prozatímní vládou nebyl Masaryk spokojen. Obával se zejména o schopnost Ruska zůstat aktivní ve světové válce. Masaryk potřeboval legionáře tam, kde se bojuje, což se neslučovalo s bolševickou politikou „míru za každou cenu“. Zároveň měl nelehký úkol udržet u legionářů neutralitu a nezasahovat do ruské politiky.¹⁰ Masarykovy snahy o nezasahování se vyplatily, po Velké říjnové socialistické revoluci v listopadu byly legie deklarovány jako neutrální jednotka.¹¹

2.2 Brestlitevský mír a ústup z Ukrajiny

Po uchopení moci v na počátku listopadu roku 1917 usilovali bolševici o získání podpory širokých vrstev obyvatelstva, především demoralizovaných a válkou vyčerpaných vojáků. Klíčovým nástrojem této strategie se stal Dekret o míru, vyhlášený 8. listopadu 1917, jímž Vladimir Iljič Lenin oznámil záměr okamžitého vystoupení Ruska z první světové války. Tento dokument se vymezoval proti praktikám tajné diplomacie a prosazoval zahájení mírových jednání na základě zásad bez anexí a válečných reparací. V souladu s tímto prohlášením navázali bolševičtí představitelé jednání s Německem o ukončení válečného konfliktu. Dne 15. prosince 1917 bylo s Německem podepsáno příměří a 22. prosince téhož roku byly v Brestu-Litevském oficiálně zahájeny mírové rozhovory. V průběhu jednání se do diplomatických diskusí zapojila i delegace Ukrajinské lidové republiky, vedená Volodymyrem Golubovyčem, která dne 6. ledna 1918 vznesla požadavek na mezinárodní uznání Ukrajiny jako samostatného a nezávislého státu. Tím vznikla situace tzv. dvojího vyjednávání, neboť ukrajinská delegace zahájila vlastní jednání s Centrálními mocnostmi nezávisle na bolševickém Rusku.¹²

Na přelomu roku 1917 a 1918 operovaly československé legie v týlových oblastech bojů na území Ukrajiny, kde plnily především bezpečnostní a pořádkové

⁹ R. Sak, *Anabáze*, s. 16-17.

¹⁰ Tamtéž, s. 18-20.

¹¹ M. Mojžíš (ed.), *Československé legie 1914-1920*, Praha 2017, s. 70.

¹² Československá obec legionářská, *Brestlitevský mír*, [7. dubna 2025].

úkoly. V rámci těchto činností se legionáři často dostávali do ozbrojených střetů s banditskými skupinami, radikálními ukrajinskými nacionalisty či bolševickými revolucionáři.¹³ V lednu 1918 se ukrajinská vláda, orientovaná nacionalisticky, rozhodla požádat Německé císařství o vojenskou asistenci proti postupujícím bolševickým silám. Tento krok zásadně narušil strategické zájmy Dohody, jejímž cílem bylo udržet německé jednotky co nejdéle na východní frontě. Západní mocnosti proto usilovaly o prodloužení konfliktu na území Ukrajiny a Rumunska, kde kromě rumunských sil podporovaly rovněž ruské monarchisty a kozácké oddíly operující v prostoru mezi Donem a Kavkazem. Dne 7. února 1918 učinil Tomáš Garrigue Masaryk zásadní prohlášení, v němž deklaroval všechny československé jednotky, které působí na území Ruska, za součást autonomní československé armády ve Francii. Cílem tohoto kroku bylo připravit přesun legií na západní frontu a současně zamezit jejich případnému začlenění do struktur ukrajinských nacionalistů, bolševiků nebo bělogvardějců. Tato politika ozbrojené neutrality umožnila legionářům se dočasně vyhnout přímému zapojení do probíhajícího občanského konfliktu v Rusku.¹⁴

Ukrajinská vláda se musela evakuovat do Žitomíru, protože ke Kyjevu postupovaly silné jednotky Michaila Muravjova, které Kyjev obsadily 9. února. Téhož dne Ukrajinská vláda podepsala mírovou dohodu s Centrálními mocnostmi. Výměnou za vojenskou pomoc přislíbila Německu a Rakousku-Uhersku dodávky potravin a surovin. Tím se jednání v Brestu Litevském ještě více zkomplikovala. 18. února zahájili vojenskou operaci Faustschlag (rána pěstí v němčině). Do útoku bylo nasazeno 53 divizí, které postupovaly třemi směry – na Pskov, Smolensk a Kyjev. Sovětská vláda nedokázala ofenzívě čelit, protože 15. ledna 1918 rozpustila zbytky staré armády a nově vznikající Rudá armáda nebyla ještě bojeschopná. Německo-rakouské síly rychle obsadily strategická města jako Minsk, Žitomír, Kyjev a dostaly se přibližně 130 km od Petrohradu, což přimělo bolševiky k evakuaci vlády do Moskvy. Pod tlakem vojenské situace museli sovětské vyjednavací přijmout mnohem tvrdší podmínky, než jaké jim byly původně nabídnuty. Dne 3. března 1918 byl podepsán Brestlitevský mír. Rusko se vzdalo Ukrajiny, Běloruska, Pobaltí, Besarábie a části Kavkazu, uznalo nezávislost Finska a zavázalo se k propuštění válečných zajatců. Zároveň se nesměly na ruském území nacházet žádné cizí ozbrojené jednotky, což ohrozilo i budoucnost československých legií.¹⁵

¹³ Dalibor Vácha, *Bratrstvo. Všední a dramatické dny československých legií v Rusku (1914-1918)*, Praha 2015.

¹⁴ R. Sak, *Anabáze*, s. 22.

¹⁵ Československá obec legionářská, *Brestlitevský mír*, [7. dubna 2025].

Tou dobou byly legie již v pohybu směrem na východ. 19. února byl totiž velením Československého armádního sboru vydán rozkaz k přesunu po Transsibiřské magistrále do Vladivostoku.¹⁶ O den později, 20. února se první ešelony začaly přesouvat na východ k pravému břehu řeky Dněpr.¹⁷ Po německém dobytí Kyjeva se stal klíčovým strategickým bodem železniční uzel Bachmač. Němci na něj útočili s početní i materiální přesilou z Kyjeva a z Gomelu, avšak českoslovenští legionáři dokázali město bránit dostatečně dlouho na to, aby se všechny připravené vlakové ešelony mohly evakuovat.¹⁸

2.3 Legie v Penze

Penza se po urychleném odchodu z Ukrajiny stala prvním významným železničním uzlem na cestě do Vladivostoku. Ačkoliv byl tehdy přelom dubna a května, ruské podnebí legionářům připomínalo spíše březem. Přesto se vše ve městě v tomto období neslo ve znamení velikonočních oslav, které legionáři mohli spatřit na vlastní oči. Legionář Karel Prášil, který v době pravoslavných Velikonoc byl v Penze napsal, jak velkolepou událostí tato slavnost byla. Lidé proudili do místních církví (název pro ruské kostely) s tradičními paschami, tvarohovým pečivem se svíčkou, a přinášeli s sebou vejce a další velikonoční pochutiny. Po bohoslužbě kněz posvětil přinesené dary, které si věřící odnášeli domů. Ulice byly plné slavnostní atmosféry, lidé se zdravili tradičním velikonočním pozdravem „Kristus se vzkřísil“, na což se odpovídalo „Skutečně se vzkřísil“. Tento pozdrav byl doprovázen vřelými objetími a polibky. Pro československé vojáky to byl nejen kulturní zážitek, ale i vítané zpestření pobytu v cizí zemi.¹⁹

Avšak pobyt v Penze nebyl jen o poklidném pozorování místních zvyků. Situace ve městě se stávala stále napjatější. Právě zde se legionáři poprvé setkali s organizovanou skupinou českých bolševiků, kteří v dubnu 1918 v Penze provozovali náborové a výcvikové středisko. Tito čeští rudoarmějci se snažili ovlivnit legionáře propagandou šířenou tiskovinou *Československá Rudá armáda*. Legionář Václav Kaplický na propagandu vzpomínal ve svém deníku. V rozdávaných listech se tvrdilo, že československé legie jsou pouhými nájemními žoldnéři spojeneckého kapitalismu a

¹⁶ Zdeněk Krejcar, S dělostřelci na Sibíři a kolem světa. Příběhy Františka Krejcara z Horní Dobré Vody u Hořic v Podkrkonoší v letech 1914-1920, Praha 2018, s. 17.

¹⁷ R. Sak, Anabáze, s. 22.

¹⁸ J. Fidler, Dějiny, s. 185-186.

¹⁹ Karel Prášil, Upomínky na můj vojenský život. Vzpomínky legionáře Karla Prášila, Praha 2020, s. 335-336.

že boj za svobodné Československo je ve skutečnosti jen nástrojem imperialistických mocností. Agitovali, aby legionáři neposlouchali členy Odbočky ČSNR a místo cesty do Francie agitátoři nabádali legionáře k připojení se k Rudé armádě a k boji za revoluci.²⁰ Agitační práce byla dobře promyšlená. Bolševici si strategicky umístili svou těplušku u hlavní budovy vlakového nádraží, přímo mezi kolejemi a městem. Tímto umístěním se zajišťovalo, že každý legionář, který se pohyboval v okolí, byl vystaven jejich propagandě. Agitátoři rozdávali letáky, diskutovali s legionáři a snažili se je přesvědčit, aby se přidali k rudým. Napětí mezi legionáři a bolševiky v Penze rostlo. Legionářům se obzvlášť nelíbilo stále častější nařizování odevzdávání pušek, což v nich vyvolávalo obavy o vlastní bezpečnost. Sami vojáci ke svým zbráním prakticky přirostli, bojovali totiž s nimi na Ukrajině proti Němcům a Rakušanům.²¹

2.4 Odzbrojování ešelonů

Počátkem roku 1918 se otázka odzbrojení československých legionářů stala jedním z klíčových bodů vyjednávání mezi legiemi a bolševickou vládou. Brestlitevská mírová smlouva zavazovala ruskou vládu, že nestrpí na svém území žádné spojenecké jednotky složené z bývalých válečných zajatců. Tímto bodem vyvíjel německý vyslanec Wilhelm hrabě von Mirbach-Harff politický nátlak na bolševickou vládu, aby odzbrojila československé legie, a jestliže umožní legionářům odjezd na západní frontu, bude to považovat německá vláda za porušení neutrality.²² Vrchní velitel sovětských vojsk Michail Muravjev 16. února 1918 zaručil legiím volný průjezd Sibiří do Francie a 26. března 1918 vyslovili lidoví komisaři v čele s Josifem Stalinem příslib podpory evakuace nikoliv „bojových jednotek“, ale jimi označovaných „skupin svobodných občanů“. Byla stanovena přísná podmínka – výrazné odzbrojení. Na jeden vlak o přibližně 1000 mužích byla povolena pouze jedna ozbrojená rota pro sebeobranu, což znamenalo, že každá rota mohla mít 168 pušek a jeden kulomet. Munice byla přísně regulována – 300 nábojů na pušku a 1200 nábojů na kulomet.²³

Mezi legionáři rostla nedůvěra k bolševikům. Neupřímnost jejich jednání si všiml legionář Jiří Klecanda, který v březnu 1918 uvedl:

²⁰ Václav Kaplický, *Hrst vzpomínek z dospělosti*, Praha 2010, s. 13.

²¹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 48-49.

²² R. Sak, *Anabáze*, s. 24.

²³ Karel Svoboda, *S vichřicí do dvou světadílů. Dokumentární historie ruského legionáře*, Praha 2006; K. Prášil, *Upomínky*, s. 337.

„Telegramy, které jsem vlastníma očima četl, mi potvrdili naprostou nutnost ponechat si všechnu zbraň, protože jednání bolševiků není upřímné, řekl bych přímo podloudné a podvodné.“²⁴

Podezření, že bolševici mají v úmyslu oslabit československé jednotky a zbavit je schopnosti obrany, se brzy potvrdilo. Stalin totiž ve svém telegramu nejen nařídil jejich odzbrojení, ale zároveň požadoval odstranění kontrarevolučního velitelského sboru, čímž se snažil eliminovat bělogvardějské důstojníky. Bolševici si byli vědomi, že československé legie představují dobře vyzbrojenou a disciplinovanou armádu, která se přesunuje napříč Ruskem. Jejich cílem bylo přimět legionáře ke vstupu do Rudé armády a učinit z nich revoluční vojsko proletariátu. Odevzdávání zbraní měly na starosti komise tvořené českými bolševiky, avšak celý proces probíhal chaoticky a často nebyl dodržován. Vlaky byly záměrně zpomalovány, mezery mezi jednotlivými ešelony uměle zvětšovány a hrozilo jejich úplné zastavení.²⁵

Po napjatých dnech v Penze se legionáři konečně vydali na cestu na východ. Jejich transport byl však roztroušen, jednotlivé vlaky měly mezi sebou velké mezery a spojení mezi jednotkami bylo téměř nemožné. Legionáři si uvědomovali, že se ocitli v nebezpečné situaci – bolševici se je snažili rozehnat, začlenit do svých oddílů nebo je přeměnit v pracovní jednotky. Zůstávali izolováni v ruském vnitrozemí a nemohli spoléhat na žádnou vnější pomoc. Legionář Miloš Sum si do svého deníku napsal, že v každém okamžiku mohlo dojít k přímému střetu, což je nutilo být neustále ve střehu. Situace se stávala stále bezvýchodnější a bylo stále jasnější, že pokud si legionáři chtějí uchovat svou nezávislost a bezpečí, budou muset bojovat nejen proti nepřízni osudu, ale i proti samotné bolševické moci. Každá zastávka na trase mohla znamenat novou hrozbu, a tak nezbývalo nic jiného, než pokračovat vpřed a být připraveni na jakýkoliv vývoj událostí.²⁶ I kapitán Radola Gajda si uvědomoval nebezpečí situace, ve které se ešelony nacházely. Vlaky jeho 7. pluku byly roztaženy na zhruba 100 km od sebe. Proto kapitán Gajda 3. května vydal šifrované pokyny, které přesně definovaly postup při ozbrojeném střetu.²⁷

²⁴ J. Kliment, *Zápisky*, s. 76.

²⁵ Tamtéž, s. 79

²⁶ Miloš Sum, *Čukrář vojákem. Deník legionáře Miloše Suma*, Praha 2019, s. 49.

²⁷ Radan Lášek, *Československá generalita*, Praha 2013, s. 83.

2.5 Čeljabinský incident a začátek otevřených bojů

Během jara 1918 si legionáři projíždějící stanicemi prožili několik napjatých momentů s bolševiky. Jednalo se spíše o hádky či vyhrožování s puškou v ruce, avšak prvním hlavním konfliktem byl incident na stanici v Čeljabinsku v květnu 1918. V Čeljabinsku došlo ke střetu mezi československými legionáři a rakousko-uherskými zajatci, kteří byli transportováni zpět na západ. Bolševický režim na základě dohody s Ústředními mocnostmi umožňoval návrat tisíců zajatců do Rakouska a Německa, což československé dobrovolce pobuřovalo. Vnímali tento postup jako nepatřičný, neboť věřili, že návrat zajatců posílí moc jejich nepřátel. Zpočátku však šlo především o slovní potyčky a napětí mezi legionáři a zajatci.²⁸ Důvodem kvapného přesunu německých zajatců směrem na západ byl výsledek opětovného politického nátlaku německého vyslance Mirbacha. Ten žádal evakuaci těchto zajatců z východní Sibíře z důvodu vylodění japonských a britských jednotek ve Vladivostoku na počátku dubna 1918. To bylo také i důvodem, proč Čechoslováci svůj přesun na východ téměř zastavili – bylo prakticky nemožné vést ešelony v tak vysokém počtu oběma směry zároveň po Transsibiřské magistrále. Tato skutečnost byla tehdy pro legionáře sledující projíždějící nepřátelské ešelony velice potupná.²⁹

14. května na čeljabinské vlakové stanici stály ešelony 3. a 6. střeleckého pluku. Při odjezdu vlaku se zajatci byl však z jednoho vagonu hozen kus železa směrem k blízko stojícím legionářům a těžce ranil jednoho legionáře. Jeho kamarádi se domnívali, že je jejich bratr na místě mrtev, a tak ihned zastavili vlak a snažili se najít viníka.³⁰ Legionář Josef Kliment ve svých pamětech psal, že viníka nechtěli vězni vydat, a tak legionáři vyprázdnili 3 vagony. Viníka vězni stále nechtěli vydat a začali legionářům nadávat, oběma táborům došla trpělivost a došlo ke rvačce. Legionáři však rychle zvítězili a viník byl odhalen. Legionář Alois Vocásek ve své výpovědi tvrdil, že si pro viníka k vagonu došli a na místě ho popravili stětím hlavy, jiní zase tvrdili, že byl viník probodnut.³¹

Československé velení okamžitě reagovalo na incident ustanovením vyšetřující komise přímo na nádraží v Čeljabinsku. Jejím úkolem bylo co nejrychleji zjistit

²⁸ Dalibor Vácha, *Ostrovky v bouři. Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918-1920)*, Praha 2015, s. 56.

²⁹ R. Sak, *Anabáze*, s. 26-27.

³⁰ J. Kliment, *Zápisky*, s. 80.

³¹ J. Kliment, *Zápisky*, s. 80-81; Alois Vocásek, *Čeljabinský incident, Místa paměti národa, Čeljabinský incident*, [26. dubna 2025]; Digitální dokumentační a výzkumná databáze, *Čeljabinský incident*. [26. dubna 2025].

okolnosti celé události, identifikovat možné viníky na československé straně a určit míru jejich provinění. V případě potřeby pak mělo následovat potrestání odpovědných osob. Tímto krokem chtěli velitelé nejen zachovat disciplínu v jednotkách, ale i předejít dalším konfliktům s místními autoritami. Situace se však brzy začala komplikovat. Do vyšetřování se vložil místní sovět, který se rozhodl převzít iniciativu. Požadoval, aby se následujícího dne dostavilo deset legionářů ze strážního oddílu do budovy sovětu k podání vysvětlení. Československé velení, které se stále snažilo o udržení klidu a diplomatického řešení, se rozhodlo této žádosti vyhovět. Deset legionářů tedy na druhý den skutečně dorazilo na místo. Sovět je bez udání důvod ihned zatkl a uvěznil. Tento krok sovětu situaci výrazně vyostřil. Aby předešli dalším eskalacím a zajistili bezpečný návrat svých mužů, dostavili se do sovětu dva důstojníci ze 6. pluku s žádostí o jejich propuštění. Místo očekávaného jednání však sovět jednoho z důstojníků na místě rovněž zatkl a uvěznil. Tento akt výrazně pobouřil legionáře 3. a 6. pluku, kteří 17. května vyhlásili bojovou pohotovost a připravili útok na samotný Čeljabinsk. Rychlý zákrok legionářů překvapil rudoarmějce. Po zajištění vlakové stanice se během několika desítek minut a krátkých přestřelkách dokázali s minimálními ztrátami probít k místní zbrojnici, a dokonce obsadili samotné středisko čeljabinského sovětu, čímž osvobodili své zajaté druhy.³²

Čeljabinský incident byl záminkou otevřeného nepřátelství. 21. května vydal Lev Trockij, na žádost německého vyslance hraběte Mirbacha, rozkaz všem sovětům, aby navrhli Čechoslovákům přejít do postavení dělníků nebo vstoupili do rudé armády. Téhož dne byli uvězněni členové Odbočky ČSNR v Moskvě – Prokop Maxa a Bohumil Čermák. Ti z donucení nařídili legionářům bezpodmínečně odevzdat veškeré zbraně místním sovětům.³³ O dva dny později 23. května zachytili legionáři tajný telegram od Trockého, ve kterém vydal rozkaz zadržet, odzbrojit a zformovat všechny vlaky a části československého sboru, jakožto zbytku staré regulérní armády, a vytvořit z nich krasnoarmějské a pracovní družiny. Tímto telegramem byl prakticky vydán rozkaz k likvidaci československých legií.³⁴

V Čeljabinsku 23. května vystoupil místopředseda Odbočky ČSNR Bohdan Pavlů s motivační řečí určenou legionářům. Jeho projev zazněl v jídelně, kde se právě shromáždili čeští legionáři a delegáti, rozčilení po přečtení telegramu s rozkazem z

³² D. Vácha, *Ostrovky*, s. 57; Valka.cz, Čeljabinský incident 1918, [7. dubna 2025].

³³ R. Sak, *Anabáze*, s. 35; R. Lášek, *Československá generalita*, s. 83.

³⁴ K. Prášil, *Upomínky*, s. 340.

Moskvy, který nařizoval místním sovětům odzbrojit Čechoslováky a internovat je do zajateckých táborů. Pavlů ve svém projevu připomněl symbolické datum — tři sta let od pražské defenestrace, která vedla ke ztrátě státnosti, a apeloval na přítomné, aby se nyní nenechali připravit o plody dlouholetého úsilí o národní svobodu. Zdůraznil nutnost vystupovat jako samostatná armáda a odmítl možnost vydání zbraní. Jeho otázka „Vydáme zbraně, či nevydáme?“ vyvolala sborovou odpověď „Nevydáme!“. Zároveň ale varoval před vážností situace – legionáři byli z velké části odzbrojeni, rozptýleni na tisíce kilometrů a proti nim stála dobře organizovaná vládní moc. Upozornil, že rozhodnutí nepodřídít se nebude lehké a že je třeba dobře uvážit všechny důsledky. Přesto bylo jasné, že legionáři už ve skutečnosti své rozhodnutí učinili – vzdát se nehodlají. Sjezd v Čeljabinsku zároveň rozdělil oblasti s legionářskými ešelonu. Západní část – evropské Rusko, dostal pod vedení prozatímní velitel 4. pluku poručík Stanislav Čeček, střední část – západní Sibiři, velel podplukovník Sergej Vojcechovskij z 3. pluku a východní část – východní Sibiř, dostal velitel 7. pluku kapitán Radola Gajda.³⁵

Bolševické vedení si po čeljabinském incidentu uvědomilo, že jejich moc na Transsibiřské magistrále je nyní v ohrožení. Oficiální telegram z Moskvy vydal Trockij 25. května, v němž nařídil všem sovětům zastavit legionářské ešelonu. Ti, kteří by rozkaz neuposlechnou, budou označeni jako zrádci. Trockého rozkaz byl uposlechnut a rudoarmějci začali přepadat legionářské transporty, čímž se konflikt rozšířil po celé magistrále. 25. května byly přepadeny dva vlaky 6. pluku ve stanici Marjanovka nedaleko Omsku. Následujícího dne, 26. května, byly přepaden dělostřelecký vlak v Irkutsku. O den později, 27. května, byl přepaden vlak s velitelským štábem 1. pluku ve Zlatoustu³⁶ a 28. května se rozhořely těžké boje o Penzu.³⁷

Tyto útoky přinutily legionáře přejít do otevřeného ozbrojeného střetu s bolševiky. Z obranných opatření se postupně stal organizovaný odpor, který přinesl řadu vítězství československých jednotek. Tento vývoj nakonec zásadně ovlivnil situaci v Rusku, neboť ovládnutí klíčových železničních uzlů a měst legionáři vytvořilo na Sibiři novou politickou realitu a poskytlo významnou podporu protibolševickým silám v občanské válce.

³⁵ R. Sak, *Anabáze*, s. 34-35.

³⁶ K. Prášil, *Upomínky*, s. 341.

³⁷ D. Vácha, *Ostrovy*, s. 60.

III. CESTA VLASTNÍM POŘÁDKEM

3.1 Boje o Povolží

Tvrdou bitvu na počátku bojů vedli legionáři 29. května o Penzu, kde se stále ještě nacházelo kolem 8 000 legionářů. Iniciativu bitvy vedl poručík Josef Švec se svým 1. plukem. Legiím se podařilo bolševiky porazit po dvanácti hodinové bitvě za cenu 60 padlých a též hodně raněných. Kořist si však zajistili velkou – v Penze, mimo velké množství arsenálu, se tehdy nacházely i tři obrněné automobily nedávno přivezené z Moskvy na podporu penzenského sovětu. Legionáři po bitvě nezháleli a s dostupným materiálem spěšně sestavili obrněný vlak, pokřtěný *Orlík*, který vypravili k Volze.³⁸ Ohledně zajatců, legionáři zajali přes 2000 rudoarmějců. Ruské rudoarmějce ještě v Penze propustili, avšak německé a maďarské rudoarmějce vezli zpět na východ do zajateckých táborů.³⁹ O den později, 30. května, legionáři obsadili stanice Kuzněck a Syzraň, čímž zajistili zbytku ešelonů bezpečný průjezd přes řeku Volhu. Zde legionáři překonávali Volhu přes obrovský most cara Alexandra II., který měřil 1438 metrů, a byl tehdy nejdelším mostem v Evropě. Poslední československý ešelon opustil západní břeh řeky Volhy 1. června.⁴⁰

Nejkrvavější bitvu, která dosud počty překonala i bitvu u Zborova, byla bitva u Lipjag. 4. června se zde legionáři střetli s početně silnějšími a dobře vyzbrojenými bolševiky, kteří byli zakopaní v obranných pozicích. Legionáře však vedl poručík Stanislav Čeček a poručík Jan Gayer, kteří provedli obchvat obranných pozic, zmocnili se železniční stanice v týlu nepřítele a drtivě zvítězili v bitvě.⁴¹

Karel Prášil si ten den v deníku o bitvě poznamenal, že ten den bojovali proti Němcům a Maďarům, vedeným německým velitelem:

*„Rozpoutal se rozhořčený boj, na naší straně se bojovalo o naší existenci. Po delším boji se podařilo našim hochům rozhodnými útoky a obrannými manévry porazit nepřítele a zahnat ho na panický útek. Hodně bolševiků zahynulo v bahně a vodě Volhy, někteří se snažili aspoň někam schovat. Ve vysokém komíně jednoho nepracujícího závodu bylo nalezeno několik Maďarů.“*⁴²

³⁸ R. Sak, Anabáze, s. 41.

³⁹ Metoděj Pleský, Velezrádci IV. Na řece Volze, Praha 1938, s. 193.

⁴⁰ K. Prášil, Upomínky, s. 342.; R. Sak, Anabáze, s. 41.

⁴¹ R. Sak, Anabáze, s. 41-42.

⁴² K. Prášil, Upomínky, s. 344.

Při vstupu do Samary 7. června, zaznamenali českoslovenští legionáři výrazný kontrast mezi jednotlivými částmi města. Předměstí mělo vesnický charakter s převahou jednoduchých dřevěných staveb typických pro ruský venkov. Oproti tomu samotné městské centrum legionáře překvapilo svou urbanistickou vyspělostí, jež odpovídala spíše středoevropskému standardu. Neobvyklé pro tehdejší Rusko byly zejména asfaltové komunikace, které legionáři na svém dosavadním postupu vídali jen zřídka. Po skončení bojů se Samara začala znovu hemžit obyvatelstvem v ulicích. Docházelo k postupnému obnovení každodenního městského života – veřejnou dopravu opět zajišťovaly tramvaje a izvožičky (koňmi tažené kočáry v Rusku). S tímto návratem k běžnému provozu však zároveň došlo k propuknutí násilností ze strany obyvatelstva. Mnozí se snažili vypořádat s představiteli předchozí moci, zejména s komisaři, členy samarského sovětu a dalšími funkcionáři spojovanými s bolševickým režimem. Situace přerostla v nekontrolované projevy lynčování a odplaty, které musely být potlačeny vojenskou silou. Českoslovenští legionáři byli nuceni zasáhnout, aby zabránili dalšímu zabíjení. Pořádek ve městě se podařilo obnovit až následujícího dne, 8. června.⁴³

3.2 Dobyť západní Sibíře

Z čeljabinského sjezdu Odbočky ČSNR se 25. května do vlakové stanice v Novonikolajevsku (dnes Novosibirsk) dostal kapitán Radola Gajda, prozatímní velitel 7. pluku, který byl zvolen Provizorním výborem. Ten ještě toho dne vydal rozkaz obsadit Novonikolajevsk a šifrovaným telegrafem přikázal kapitánu Eduardu Kadlecovi obsadit Mariinsk, ležící 330 km na severovýchod v Kemerovské oblasti. Krátce po půlnoci 26. května se po bleskovém nočním útoku podařilo 7. pluku vedeného kapitánem Gajdou ovládnout největší město Sibíře, Novonikolajevsk.⁴⁴

Mariinsk byl obsazen podobným způsobem, jak tomu bylo v Novonikolajevsku. Legionář Zdeněk Krejcar si do vzpomínek zapsal, že kapitán Kadlec po převzetí rozkazu sešikoval své jednotky na stanici. Legionáři začali vybalovat ukryté pušky a granáty z hadrů a sestavili i kulomet ze součástek ukrytých v chlebopekárně ešelonu. Místní rudoarmějci si neobvyklého ruchu nevšimli, protože legionáři nastupovali každý

⁴³ R. Sak, Anabáze, s. 36.

⁴⁴ R. Sak, Anabáze, s. 36-37; R. Lášek, Československá generalita, s. 84.

den a chodila cvičit. Kapitán Kadlec podal Gajdovi ještě toho večera telegram, že stanice Mariinsk byla úspěšně obsazena.⁴⁵

Do začátku června legionáři ovládali Transsibiřskou magistrálu od Čeljabinsku až po Mariinsk. Důležitým centrem zásobování byl kazašský Petropavlovsk, ležící v úrodném údolí řeky Išim, který legionáři dobyli ještě 31. května.⁴⁶

3.3 Opozice proti bolševikům

3.3.1 Prozatímní sibiřská vláda

Dne 1. června 1918, bylo v ulicích měst západní Sibiře, především v Omsku, zveřejněno svolání, které neslo název „Vsesibiřská prozatímní vláda“. Tento dokument, vydaný sibiřskými esery, reagoval na napjatou a revoluční atmosféru v oblasti, kde bolševická moc začínala slábnout a kde se zároveň začínaly formovat protibolševické síly. V svolání bylo uvedeno, že dokud nebude celá Sibiř osvobozena od bolševické nadvlády, bude oblast řízena Sibiřským krajským komisařstvem. To bylo tvořeno čtyřmi jmenovanými osobami, které se okamžitě ujaly vedení a vytvořily základ nové vlády – prozatímního správního tělesa, které si kladlo za cíl obnovit správu a pořádek v zemi.

Jedním z hlavních úkolů této nové správy byla obnova místních samospráv a územních zastupitelství, jež měly být dočasně dosazeny a následně potvrzeny řádnými volbami. Dále se zaměřovala na vytvoření samostatné Sibiřské armády, která měla představovat ozbrojenou oporu nové moci a zajišťovat bezpečnost. Významným bodem byl příslib spravedlivého zásobování obyvatelstva potravinami a obnova normálního hospodářského života. Zvláštní důraz byl kladen na roli československých legionářů. Nová vláda otevřeně podpořila jejich boj proti bolševikům a označila je za hlavní oporu v zápasu o „osvobození Sibiře od bolševické tyranie“. Současně vyzvala všechny schopné muže ke vstupu do dobrovolnické armády a zahájila přípravy na mobilizaci. Československé vojsko, tehdy rozprostřené po Transsibiřské magistrále, tak získalo nejen politické uznání, ale také reálný vliv na směřování vznikající moci.⁴⁷

Během léta se nově vzniklé vlády neosvědčily. Legionář Karel Prášil ve svém deníku několikrát komentoval samosprávy v Omsku, v Samaře, a kozácké území, jako

⁴⁵ Z. Krejcar, S dělostřelci, s. 25-26.

⁴⁶ R. Sak, Anabáze, s. 40.

⁴⁷ R. Sak, Anabáze, s. 49-50.

nejednotné vlády, které mezi sebou vedly stálé spory, což bylo velkou překážkou k hospodářské obnově a celkové bojeschopnosti.

3.3.2 Intervence Spojenců

Velká Británie se po podepsání Brestlitevského míru snažila zasáhnout zejména v oblasti Murmansku a Archangelsku, s cílem ochránit vojenský materiál dodaný carskému Rusku v rámci válečné spolupráce. Dále chtěla zabránit jeho pádu do rukou bolševiků, či Němců. Naopak Spojené státy zaujímaly zdrženlivější postoj a svou účast na intervenci podmiňovaly především humanitárními a logistickými důvody, například ochrana železniční sítě na Sibíři. Prezident Spojených států Woodrow Wilson se stavěl proti vojenskému zásahu v Rusku. Považoval jej za vměšování do vnitřních záležitostí jiného státu, čímž by byla porušena jeho ideová linie sebeurčení národů. Postupně se však měnila nejen situace v Rusku, ale i postoje Spojenců. Americký prezident sice zpočátku vyslal do Ruska pouze několik pozorovatelů, avšak pod tlakem spojeneckých vlád a kvůli obavám z šíření bolševismu nakonec přistoupil na omezenou formu intervence. Tu měl zaštit'ovat mezinárodní kontingent, který by operoval převážně na Dálném východě.

Výrazně aktivnější byli Francouzi, kteří se snažili obnovit východní frontu a intervenčními jednotkami podpořit protibolševické síly, zejména bělogvardějce a dobrovolnické armády. Francie měla na ruském území strategické i ekonomické zájmy a kladla důraz na vojenskou přítomnost. Tlak francouzské diplomacie byl zejména směřován na Bílý dům. Významným argumentem pro zásah byly i časté výzvy československých představitelů, především T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, kteří se sice snažili držet odstup od myšlenky intervence, ale zároveň ji považovali za prostředek k zajištění bezpečného odchodu legionářů po magistrále z Ruska, ale také jako nástroj mezinárodního uznání československých snah o státní samostatnost.⁴⁸

Spojenecké velení brzy uznalo, že akce československých legií na sibiřské magistrále vytvořila výjimečný precedens, jednalo se o jedinou disciplinovanou a bojeschopnou vojenskou sílu, která ovládla rozsáhlé území Ruska. Legionářská kontrola nad Transsibiřskou magistrálou od Volhy až po Vladivostok přiměla Dohodu, aby posoudila možnost zásahu nejen jako dočasného vojenského opatření, ale jako součást širší strategie proti bolševismu. V politických kruzích Spojených států však

⁴⁸ Robert Sak, *Anabáze*, s. 55-58.

panovala nejistota ohledně dalších kroků. Například americký konzul E. L. Harris se stavěl k intervenci skepticky a doporučoval pouze sledování situace. Zdůrazňoval, že spojenecká intervence nemá v Rusku oporu v obyvatelstvu, a varoval před nevratnými důsledky zahraničního zásahu. I přes tyto výhrady dal Wilson v červenci 1918 souhlas k výpravě expedičních sil do Ruska a na počátku srpna se americké jednotky skutečně vylodily ve Vladivostoku o počtu zhruba 7500 vojáků.⁴⁹

Legionář Metoděj Pleský psal o rozhodnutí zůstat v Rusku ve svých vzpomínkách. Ve vojsku se prý tehdy vzbudil radostný ohlas, protože i přes dosavadní zklamání v Rusku legionáři stále cítili soucit s ruským obyvatelstvem a touhu po obnově zašlé slávy.⁵⁰ Karel Prášil si zase do svých vzpomínek zapsal, že důvodem spojenecké intervence bylo vytvoření východní fronty, jakožto hranice, která zastavila neustálý pohyb ešelonů s říšskoněmeckými a rakousko-uherskými zajatci. Tito zajatci spadali stále pod dohodu mezi bolševiky a ústředními mocnostmi o přesunu na západní frontu do Francie. Ovšem Prášil koncem září 1918 zaznamenal pouze jeden francouzský pluk a jeden italský prapor, jedoucí od Čeljabinsku do Jekatěrinburgu. V Čeljabinsku na několik dní stál i vlak s anglickými dělostřelci. Tito západní spojenci pak zanedlouho odjeli zpět na východ. Pro východní Sibiř Prášil zaznamenal dvě japonské divize hlídající magistrálu od Vladivostoku po Irkutsk a hrst amerických útvarů dohlížející na japonské jednotky.⁵¹

3.4 Boje o Irkutsk a Bajkalské jezero

Dne 26. května 1918 došlo k přepadení na předměstí Irkutsku. Druhá dělostřelecká brigáda legií byla napadena irkutskými bolševiky v okamžiku, kdy přijížděl vlak k první stanici. Čechoslováci, ač téměř bez výzbroje, dokázali útok odrazit a rychle obsadili nádražní budovu i přilehlé objekty. Mezitím byla zastavena další vlaková spojení ve stanici Innokentjevské a Batarejné, poslední stanice před samotným městem, čímž se podařilo narušit pohyb bolševických posádek. Po obsazení obou stanic se legionářům podařilo zmocnit se velkých skladů a zajmout několik členů irkutského sovětu.⁵²

⁴⁹ Victor Miroslav Fic, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 IV.*, Brno 2014, s. 21-22.

⁵⁰ Metoděj Pleský, *Velezrádci V. Na Sibiři*, Praha 1938, s. 8.

⁵¹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 361-362.

⁵² R. Sak, *Anabáze*, s. 40.

Cestu k Irkutsku si legionáři otevřeli 18. června, kdy sovětské představitelé opustili největší baštu sibiřského bolševismu – Krasnojarsk. K Irkutsku se hlavní síly dostaly až ke konci června. Dne 6. července Čechoslováci pod vedením kapitána Gajdy dobyli Irkutsk.⁵³ Boje pokračovaly v polovině července na jih od Irkutsku směrem ke stanici Kultuk, ležící na jižním cípu Bajkalského jezera. Přes bajkalské pralesy a hory se legionáři museli probít k tunelům, jimiž pak pokračovali dál na východ. Postup však nebyl jednoduchý. Kvůli složitému terénu byla obtížná jak komunikace, tak zásobování.⁵⁴

Legionáři brzy zjistili, že ustupující rudoarmějci připravili záměrnou sabotáž železniční infrastruktury. Vlák naložený výbušninami měl za cíl zničit tunely na Krugobajkalské dráze a tím zcela přerušit ústupovou cestu československých oddílů na východ. V této napjaté situaci sehrál rozhodující roli kapitán Radola Gajda, jehož rychlá a razantní rozhodnutí posílila morálku legionářů. 15. července Gajda zahájil koordinovanou ofenzivu a vyslal tři skupiny legionářů k obsazení klíčových bodů v okolí Port Bajkalu. Jednotka o síle pěti set mužů se vydala přes hory k vesnici Kultuk, druhá skupina postupovala podél Transsibiřské magistrály v údolí řeky Angary, přičemž ji kryl obrněný vlak. Třetí oddíl překročil starou moskevskou poštovní cestu a zamířil k Listvjance, odkud vystoupal do kopců nad městem. Po pětidenních urputných bojích legionáři úspěšně ovládli vesnici Kultuk a následně postoupili ke Sljud'ance, přičemž se střetli s těžkým odporem.

Rudoarmějci stačili před ústupem vyhodit do povětří část železniční tratě, čímž na několik týdnů zbrzdili postup legionářských oddílů. Opravy zničených tunelů a kolejí probíhaly nepřetržitě dnem i nocí, zatímco velení připravovalo nový komplexní útok. Plán spočíval v kombinaci postupu po železnici, obchvatu přes tajgu a využití improvizované říční flotily. Část jednotek přeplula Bajkal na posílených vorech a remorkérech, čímž odřízla rudoarmějce ve stanici Posolskaja, severně od jezerního přístavu Babuškin. Další oddíly obcházely nepřítele východním směrem přes nepřehledný lesní terén, zatímco hlavní síly podporované obrněným vlakem postupovaly podél tratě. Navzdory tuhému odporu byli bolševici pod drtivým tlakem obklíčení nuceni k ústupu, který se brzy změnil v panický útěk. V oblasti stanice Posolskaja došlo k rozsáhlému masakru, při němž legionářské kulometry a pušky rozprášily demoralizované bolševické jednotky. Rudá armáda utrpěla těžké ztráty,

⁵³ Tamtéž, s. 53 a 61.

⁵⁴ Z. Krejcar, S dělostřelci, s. 33-34.

legionáři získali značné množství válečného materiálu včetně několika desítek vlakových souprav a velkého množství zbraní. Symbolickým zakončením této operace bylo zničení parníku Bajkal, který byl zapálen a potopen v přístavu Babuškin.⁵⁵ Získáním Krugobajkalské dráhy si legionáři uvolnili cestu na východ a mohli se připojit k ostatním jednotkám, čekajícím ve Vladivostoku.

Ani Vladivostocká skupina nezůstala dlouho nečinná. Legionář František Vondráček vzpomíná, že skupina okolo 14 000 legionářů, která doposud netrpělivě čekali na ostatní ešelony ze západu, dostali 29. června rozkaz od generála Diterichse vystoupit proti bolševikům, obsadit přístav Vladivostok a vyjít na pomoc legionářům bojujícím u Irkutsku, kde působila skupina kapitána Gajdy.⁵⁶ Po rozdrčení bolševických pozic u Bajkalu se Diterichsova Vladivostocká skupina s Gajdovou Východní skupinou slavnostně setkali 31. srpna ve stanici Olovjannaja. Tímto momentem československé legie sjednotily Transsibiřskou magistrálu a umožnily volně postupovat směrem na východ od povodí Volhy až po vladivostocký přístav. Mimo to legionáři zastavili přesun 500 000 až 1 000 000 německých, rakouských a maďarských zajatců směrem na západ, čímž výrazně usnadnili situaci Spojencům bojujícím na evropských frontách.⁵⁷

3.5 Reforma obou válčících táborů

3.5.1 Vzestup Rudé armády

Vojenské úspěchy legií v Povolží během června 1918 přiměly sovětskou vládu k reorganizaci svých vojenských jednotek. Bolševici zavrhlí ideu internacionalistické armády tvořené hlavně z Němců a Maďarů a začali formovat pravidelné vojsko z občanů prostřednictvím úředně vyhlášených odvodů. Dalším krokem bylo rekrutování bývalých carských důstojníků do Rudé armády za příslibu vysokých platů.⁵⁸ Legionář Karel Prášil tuto bolševickou reformu popsal jako vznik ohromné, konsolidované a ukázněné armády, která mnohonásobně převyšovala počty jejich vojsk i nevelké ruské (bělogvardějské) útvary na povolžské frontě.⁵⁹ Toto podporuje i legionář Karel Svoboda, který psal, že se samy československé legie nepřímou podílely na reorganizaci

⁵⁵ Kevin J. McNamara, The Battle of Baikal, *MHQ – the Quarterly Journal of Military History* 29, 2017, č. 4, s. 80-83.

⁵⁶ František Vondráček, *Husité dvacátého století. Deník ruského legionáře*, Praha 1922.

⁵⁷ Milan Mojžíš (ed.), *Československé legie 1914–1920. Katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 86 a 93.

⁵⁸ R. Sak, *Anabáze*, s. 64.

⁵⁹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 363.

bolševické armády. Dále uvádí, že československé velení rozhodlo pozměnit původní plán odjezdu legií do Francie a obrátit frontu proti bolševikům. Bolševici jako odpověď zvolili reorganizaci armády pod dohledem vysokých německých důstojníků, čímž byl zaveden nový pořádek a důkladný výcvik nováčků. Tím se na přelomu srpna a září rudá armáda proměnila v mohutné profesionální vojsko.⁶⁰

Ke konci července 1918 se legionářům podařilo obsáhnout rozsáhlé území na Volze. Na jih postupovaly jednotky k Saratovu pod vedením Stanislava Čechy, na sever pak na Simbirsk (dnes Uljanovsk) a Kazaň pod vedením kapitána Štěpanova. Problémy však nastaly u 1. pluku v Kazani, když se komisař Lev Trockij objevil na frontě s posilami. Čechoslováci sice dobyli město, ale byli obklíčeni a bez pomoci. Legionářům začínali narůstat ztráty, docházely zásoby a trpěli nedostatkem spánku. Ani omezené posily 2. pluku, které dorazily v polovině srpna, nedokázaly zvrátit boje o Kazaň. Legie při evakuaci města sebou vzaly i ruský státní poklad, jakožto dědictví Romanovců. Demoralizované a zdecimované jednotky legionářů stáhl až plukovník Josef Jiří Švec 10. září. Porážka u Kazaně se stala vojensko-politickým bodem obratu. Legie ztratily bojovou iniciativu a započal jejich ústup z Povolží k Uralu. Důvodem porážky byla zejména početní nevýhoda. Československé nadšení nedokázalo odolat sílcí bolševické přesile, jednotky legionářů byly již velice rozptáté po povolžských městech. Zároveň k bídné situaci nepřispívala nezájem a lhostejnost ruských opozičních politiků. Podobný osud stihl i Simbirsk, který padl do sovětských rukou 12. září, a Samaru, která padla 8. října. Legiím nezbylo nic jiného než ustoupit k Uralu.⁶¹

Demoralizované a ustupující vojáky se snažil sešikovat plukovník Josef Jiří Švec. Ti však začali veliteli vypovídat službu z důvodu lhostejnosti ruské společnosti v konfliktu, minimální pomoci západních Spojenců a sílcí bolševické propagandy. Tato krize 1. československé střelecké divize vyvrcholila 25. října, kdy se plukovník Švec zastřelil. Důvodem byl vnitřní konflikt mezi vyčerpanými vojáky, kteří neměli sílu bránit pozice, a rozkazy nadřízených, kteří kladli nesplnitelné podmínky. Sám často několik dní nespal a vedení fronty ho vyčerpávalo. Jeho čin legionáře šokoval, ale přispěl ke stabilizaci situace. Na oslabenou jihuurskou frontu totiž během podzimu 1918 začali konečně dorážet posily bělogvardějských sibiřských pluků.⁶²

⁶⁰ K. Svoboda, S vichřicí, s. 101-102.

⁶¹ D. Vácha, Ostrovy, s. 102-108.

⁶² M. Mojžíš (ed.), Československé legie, s. 94; K. Svoboda, S vichřicí, s. 131-133.

3.5.1 Reorganizace zázemí na Sibiři

Bojové události z léta a podzimu 1918 ovlivnily nejen strukturu Rudé armády, ale také československé legie na magistrále. Čechoslováci museli věnovat pozornost svému zázemí, které bylo rozvráceno občanskou válkou. Technické oddělení štábu armádního sboru se muselo postarat o průmysl, který byl pro válečné úsilí klíčový, a proto technické oddělení od poloviny června zřídilo odbory stavební, železniční, strojní, chemický, hornický a statisticko-finanční. Na počátku roku 1919 spravovalo technické oddělení na 95 ruských podniků - 71 továren, 14 dolů a 10 železničních dílen. Čechoslovenští inženýři zprovoznili továrny a doly, které během války výrobu zastavily, fungovali jako prostředníci při řešení politicko-sociálních sporů mezi majiteli a zaměstnanci.⁶³

Reorganizaci Čechoslováci neprováděli jen v odvětví průmyslu, ale také v armádě. 20. srpna 1918 rozšířila Odbočka ČSNR mobilizaci na všechny zajatce české a slovenské národnosti v Rusku, jako občany budoucího státu. Karel Prášil si poznamenal, že tehdy do legií vstoupilo hodně zajatců. Tímto si mohl armádní sbor dovolit zřízení 3. divize. Mimo to vznikly dva nové jezdecké pluky, rozšíření se dočkalo i dělostřelectvo, letecký oddíl, automobilové, radiotelegrafní a telegrafní roty. Finance byly zajišťovány úvěrem z Francie, protože legie tehdy již spadaly pod francouzskou armádu. Z bank se čerpaly peníze pro platy vojáků a doplňování zásobování z ruských skladů. Pro doplňování jezdeckých jednotek legionáři zřídili v Kurganu koňský dvůr a zvěrolékařskou ošetřovnu. Toto nové týlové a armádní intendantstvo společně s členy nákupní komise provádělo nákupy v oblasti Kurganu a Altajské gubernie, kde byly nakupovány hlavně zemědělské produkty. Dalšími místy obchodu byly oblast Petropavlovsk, Mandžusko, Čína a Japonsko, které se stalo hlavním dovozcem léků pro vojáky na magistrále.⁶⁴

Na rozdíl od Čechoslováků, kteří se snažili těžké situaci přizpůsobit, jejich spojenci Rusové zaháleli. Legionář Metoděj Pleský psal o lhostejnosti Rusů k boji. V Samaře prý mladí muži chodili po parcích nebo vysedávali v kavárnách a restauracích. Pleský cítil zklamání, protože ani Samarská vláda, ani Omská vláda, ani ataman Semjonov se nijak výrazně nepodíleli na podpoře legií, bojujících na Volze. A ti

⁶³ R. Sak, Anabáze, s. 90.

⁶⁴ K. Prášil, Upomínky, s. 367-368.

bělogvardějci, kteří přece jen byli vysláni mobilizací na frontu, byli nevyevičení a nezkušení mladíci, kteří legionářským důstojníkům přidělávali na práci navíc.⁶⁵

⁶⁵ M. Pleský, *Velezrádci V.*, s. 45-68.

IV. SIBIŘ POD VLÁDOU ADMIRÁLA KOLČAKA

4.1 Převrat admirála Kolčaka v Omsku

V listopadu 1918 byl viceadmirál Alexandr Vasiljevič Kolčak jmenován ministrem vojenství a námořnictví. V Jekatěrinburgu se opětovně setkal s generálem Radolou Gajdou, s nímž navázal kontakt již ve Vladivostoku. Oba muži se shodli na potřebě diktatury jako nezbytného prostředku k porážce bolševiků. Gajda vyjádřil nespokojenost armády s dosavadní vládou Direktoría a doporučil Kolčaka jako vhodného kandidáta na diktátora. Zároveň však prohlásil, že se jeho legionáři na převratu nebudou podílet. V noci ze 17. na 18. listopadu 1918 Kolčak spolu se skupinou důstojníků provedl v Omsku převrat, zatkl tři členy Direktoría a převzal výkonnou moc. Následně byl prohlášen vrchním vladařem. Tento akt fakticky ukončil politickou činnost socialistů-revolucionářů, sociálních demokratů, liberálních demokratů a anarchistů, kteří v ruské revoluci spatřovali naději na konec carské autokracie.⁶⁶

Legionář Karel Prášil si zaznamenal, že Odbočka ČSNR odmítla podpořit Kolčakov nedemokratický režim. Nový režim se brzy zdiskreditoval, když v prosinci 1918 nechal popravit devět vůdců socialistických stran. Generál Milan Rastislav Štefánik, jenž na podzim 1918 dorazil na Sibiř, provedl řadu organizačních změn. Československé legie byly převedeny z pravomoci francouzského velení pod správu nově vzniklého Československa a přejmenovány na Československé vojsko na Rusi. Spolu s generálem Štefánikem přijel i francouzský generál Maurice Janin, který v únoru 1919 převzal velení nad československými i spojeneckými jednotkami na Sibiři.⁶⁷

4.2 Hlídkání Transsibiřské magistrály roku 1919

Nové vedení se v lednu 1919 rozhodlo opustit Uralskou frontu a stáhnout se na úsek Novonikolajevsk-Irkutsk. Tento prostor sužovaly nájezdy rudých partyzánů a uprchlých trestanců, kteří ničili železniční infrastrukturu a olupovali cestující. Českoslovenští legionáři převzali správu nad Transsibiřskou magistrálou. Na každou železniční stanici byl dosazen československý velitel, byly zřizovány strojírny, dílny a topírny. Legionáři se rovněž starali o ochranu těžby uhlí potřebného pro provoz železnice.⁶⁸

⁶⁶ R. Sak, Anabáze, s. 98-100.

⁶⁷ K. Prášil, Upomínky, s. 371-373.

⁶⁸ Tamtéž, s. 371-373.

Za účelem posílení obrany magistrály vydal generál Janin v dubnu 1919 rozkaz k aktivnímu policejnímu zajištění koridoru magistrály. Generál Syrový na nátlak generála Janina rozmístil legionářské jednotky podél dlouhého úseku magistrály vedoucí od stanice Tajga v Kemerovské oblasti, přes Tomsk, až po stanici Tulun za Nižněudinskem v Irkutské oblasti. Legionáři dostali za úkol provádět bezpečnostní prohlídky v desetiverstovém pásmu na obě strany od trati, přičemž měli rozkaz zasáhnout proti domnělým i skutečným partyzánům. ⁶⁹ Tento úkol nesli legionáři s nelibostí. Obtížně rozeznávali nepřátele od civilistů a místní obyvatelstvo jim nebylo nakloněno, přestože sami nepodporovali bolševiky. Přesto byla tato rozsáhlá policejní akce legionářů nezbytným krokem k udržení zásobovací linie bělogvardějců.

Mezi největší bojové akce na magistrále patřily operace proti povstalcům na řece Maně v Krasnojarské oblasti na přelomu května a června 1919 a protipartyzánská operace u Tajsetu v Irkutské oblasti v květnu 1919. Na západ od Novonikolajevsku držely frontu bělogvardějci admirála Kolčaka, kteří od ledna 1919 zcela převzali pozice od legií. Na východ od Irkutsku magistrálu hlídaly japonské divize doplňované nepočetnými jednotkami Spojenců. Nové postavení v zázemí nijak legionáře nepovzbuzovalo. Hlavní cíl legionářů byl již dosáhnout – vytvoření samostatné Československé republiky. Vojáci si přáli navrátit se do nové, osvobozené vlasti. Vedení legionářů se snažilo pozvednout ducha různými způsoby, zejména cvičením, sokolskými závody, divadelními představeními, koncerty a všemožnými přednáškami. I mezi samotnými legionáři probíhala rozsáhlá publikační činnost od tisku novin, přes časopisy až po brožurky. Avšak i přes tyto snahy morálka nikdy nedosáhla úrovně, které legionáři dosahovali v první polovině roku 1918. ⁶⁹

Průjezdem Sibíří si legionář Karel Svoboda zapsal, že za jeden den viděl na 40 lesních požárů. Příčinou byly místní vesničané, kteří kontrolovaným požárem vypalovali lesy kolem svých vesnic, ale zároveň i železniční zřízení, kteří museli vypalovat suchou trávu a lesy kolem trati. Důvodem byly nebezpečné letní požáry, které by mohly zapálit projíždějící vlaky. Obrovskými lesy na Sibíři se vlakem projíždělo i několik dní. Tím K. Svoboda tvrdí, že ten, kdo si neprojel tisíce kilometry přes magistrálu, si nedokáže jednoduše představit správnou velikost Ruska. Legionáři na opuštěných sibiřských stanicích museli strážit i několik dní. Jednotvárné stanice tedy proměňovali svým kutilským uměním. Stavěli altánky ze dřeva obklopané záhonky květin, herní kuželny a jiné malé zábavní podniky. ⁷⁰

⁶⁹ M. Mojžíš (ed.), Československé legie, s. 102.

⁷⁰ K. Svoboda, S vichřicí, s. 141-143.

4.3 Zhroucení bělogvardějské fronty a odchod legií

Admirál Kolčak plánoval na jaro 1919 ofenzívu, která měla dobýt Moskvu a zničit bolševickou vládu. Rozdělil vojenské síly na Západní, Sibiřskou a Jižní (jinak zvané Orenburskou). Ruská fronta se táhla od středu Uralu až po Kaspické moře a na začátku ofenzívy měli bělogvardějci k dispozici na 130 000 vojáků. Kolčaka však varoval generál Gajda, který nedávno přešel do jeho služeb. Tvrdil, že jeho vítězství nebudou trvalá, neprovedou-li se nejnnutnější politické a hospodářské reformy. Stěžoval si na urputnou hospodářsko-vojenskou byrokracii a lhostejnost ruských důstojníků.⁷¹ Kolčakova ofenzíva na Volze v dubnu 1919 byla poražena. Poté už jeho vojska začala stíhat jedna porážka za druhou.⁷²

Nevraživost vůči československým legiím, jež vynikaly lepší organizací, zásobováním a výstrojí, mezi Kolčakovými bělogvardějci postupně narůstala. Legie byly nesprávně obviňovány z rozkrádání ruského státního majetku a z lenosti. Legionář Karel Svoboda uvádí důvod závisti bělogvardějců fakt, že bílá armáda trpěla obrovskou korupcí ze strany vojenských důstojníků. Sami totiž zásoby dovážené Spojenci přebírali a rozprodávali je pro vlastní potřeby.⁷³

Poloúřední list ministerstva vojenství *Russkaja armija* přirovnával legie k venkovské šmíře, která se samozvaní hosté chovali na Sibiři a ukrývala ve svých ešelonech část ruského pokladu. Zdrojem této nenávisti byla nejen závist vůči lépe živeným, vyzbrojeným a oblečeným legionářům, ale i silící politický teror, inflace a prohlubující se chaos, jenž od poloviny roku 1919 zasáhl uralskou frontu i Sibiř. Počátkem srpna 1919 poskytl admirál Kolčak rozhovor čínskému deníku *Peking Daily News*, jeden z nejvlivnějších čínských listů, v němž československé legie označil za hrozbu pro stabilitu Sibiře a že bude za potřebí co nejrychleji je odtud odstranit a nahradit jiným, spolehlivějším vojskem. Proti tomuto výroku okamžitě protestoval zástupce československého vojska Bohdan Pavlů, který upozornil, že pokud nedojde k oficiálnímu dementi, budou československé legie nuceny opustit Omsk.⁷⁴

Na podzim roku 1919 začala být situace na Sibiři kritická. Posledním pokusem Kolčakových sil zastavit Rudou armádu před vpádem do Sibiře byla takzvaná “Zoufalá ofenzíva” v září, která však skončila neúspěchem a 20 000 mrtvými bělogvardějci. 20.

⁷¹ R. Sak, Anabáze, s. 119.

⁷² M. Mojžíš (ed.), Československé legie, s. 102.

⁷³ K. Svoboda, S vichřicí, s. 154.

⁷⁴ R. Sak, Anabáze, s. 126-128.

října začaly Čechoslováci opouštět Omsk. 5. listopadu odjely poslední legionářské ešelonu. Deset dní poté rudoarmějci město obsazují.⁷⁵

Pro záchranu legionářských ešelonů, které se stále nacházely uprostřed Sibíře sevřené mezi dorážejícími rudoarmějci a prechajícími bělogvardějci, vydal generál Syrový rozkaz držet magistrálu od Krasnojarsku až po frontovou linii. Doprava všech ruských vlaků byla zastavena, dokud úsekem neprojely poslední československé ešelonu. Koncem prosince 1919 vypuklo v Irkutsku povstání namířené proti admirálu Kolčakovi s cílem ukončení občanské války. Boje ustaly až 4. ledna 1920, kdy se povstání Politického centra v Irkutsku podařilo svrhnout obyvatelstvem nenáviděnou Kolčakovu vládu. V té době stál Kolčakov vlak v Nižněudinsku spolu s 28 nákladními vagóny, v nichž byl uložen značný podíl ruského státního pokladu. Pod tlakem spojeneckých představitelů Kolčak nakonec předal ruský zlatý poklad československým legionářům. Ti jej společně s admirálem naložili do vlaku a převezli do Irkutsku, kde 15. ledna Kolčaka spolu s pokladem vydali Irkutské vládě Politického centra – důvodem byl bezpečný průjezd dál na východ. Admirál byl následně zatčen.⁷⁶

Generál Valdemar Kappel spolu s generálem Sergejem Vojcechovským, kteří veleli posledním zbytkům Kolčakových sil, se po zprávě o vydání admirála Politickému centru dne 19. ledna 1920 vydali na tzv. „ledový pochod“ z Nižněudinsku směrem k Irkutsku. Mezitím se členové Politického centra ocitli v sevření: ze západu postupovaly jednotky Vojcechovského, z východu se blížily síly atamana Semjonova. Ataman Semjonov, společně s Japonci usilovali o to, aby českoslovenští legionáři zůstali za Bajkalem jako nárazníkové síly proti bolševikům. Semjonov se legiím snažil zabránit v postupu Krugobajkalskou železnicí a plánoval zničení bajkalských tunelů pomocí výbušnin. Legionáři však jednali rychle – jednotky pod velením podplukovníka Žáka včas obsadily klíčové úseky tunelového systému a znemožnily Semjonovovým jednotkám provést destrukci. O úspěšný průjezd bajkalskými tunely a atamanovo územím se také postaral pancéřový vlak Orlík. Napjatou situaci mezi legiemi a Semjonovým vojskem museli urovnat až Japonci, kteří hlídali východní část magistrály. Avšak na přelomu zimy a jara 1920 stejně jako českoslovenští legionáři, i japonské jednotky se začaly stahovat. Legionáři tímto vystoupením proti Semjonovi si v lednu 1920 znovu otevřeli cestu k Vladivostoku.⁷⁷

⁷⁵ Tamtéž, s. 138.

⁷⁶ M. Mojžíš (ed.), Československé legie, s. 112; R. Sak, Anabáze, s. 146-149.

⁷⁷ R. Sak, Anabáze, s. 150; K. Svoboda, S vichřicí, s. 158-160.

Politické centrum v Irkutsku bylo dobyto bolševiky, a tak bylo ustupující československé vojsko nuceno jednat o volném průchodu magistrálou. Po několika neúspěšných pokusech se nakonec 7. února mezi Čechoslováky a sovětskou vládou uzavřelo příměří, čímž se zajistila bezproblémová evakuace za cenu předání zlatého ruského pokladu. První transport z Vladivostoku vyplul již v lednu 1919 s 139 invalidy na lodi Roma. Podobných menších transportů vyplulo v roce 1919 ještě jedenáct. Avšak pravidelné odjezdy se začaly konat až od prosince 1919. Evakuaci měl na starost Evakuační úřad Československého vojska na Rusi. Československé ministerstvo zahraničí dojednalo evakuaci zejména s Američany, Angličany a poté v menší míře s ostatními spojenci. Celkový počet evakuovaných tvořilo 72 644 osob (4 914 invalidů, 3 004 důstojníků, 53 455 vojáků a poddůstojníků, 1 726 žen a 717 dětí) na 42 lodních transportech.⁷⁸ Poslední legionáři opustili Rusko až 21. listopadu téhož roku.⁷⁹

⁷⁸ M. Mojžíš (ed.), Československé legie, s. 112.

⁷⁹ R. Sak, Anabáze, s. 155

V. LEGIONÁŘSKÝ ŽIVOT VE VLAKU

5.1 Vybavení vagónů

Nejčastějšími prostředky pro přepravu legionářů byly upravené vyhřívané nákladní vagóny zvané „těplušky“. Tyto těplušky sloužily československým legionářům jako mobilní domov během jejich dlouhého tažení Ruskem. Počet legionářů ve vagónu však nebyl přímo daný. Pohodlný ideál se sice pohyboval mezi 20 až 25 vojáky, avšak ve spěšných situacích, jako byl ústup z Ukrajiny, se v těplušce tísnilo přes 30 a v některých případech i více než 40 legionářů. Někteří legionáři však neměli ani to štěstí schovat hlavu pod střechou těplušky, ale museli strávit cestovní čas na plošinových vagónech, kde jediným zdrojem tepla byl otevřený oheň na kovové podlaze.⁸⁰

Při ústupu z Ukrajiny se legionářům podařilo zajistit 63 ešelonů, které je měly dovézt směrem na východ do Vladivostoku. Během bitvy u Bachamače s Němci byly ke každému ešelonu přiřazeny zdravotní vagóny zvané okolodky. V druhé polovině března, když se ešelony nacházely v Rusku, byly zřízeny ucelené zdravotní vlaky zvané letučky.⁸¹

Život československých legionářů v těpluškách byl zpočátku chaotický a neútulný. Skromné vagóny, které se staly jejich dočasným domovem, poskytovaly jen minimum pohodlí. Topení a světla byl nedostatek, a ne každý vagón měl okna. Vojáci si svítili svíčkami a improvizovanými lampami, často čelili chladu a vlhku. Situace se začala zlepšovat po příjezdu do Kursku, kde se legionářům podařilo dohodnout s bolševickými komisaři získání dalších vagónů a výměnu těch nejhorších – tím se legionáři žijící do té doby na plošinových vagónech dostali do vagónů již krytých. Lepší situaci měl důstojnický sbor a političtí pracovníci legií, těm byly obstarány osobní vagóny druhé a třetí třídy, kterým se říkalo klasňáky. Těplušky se postupně proměňovaly v útulnější přístřešky. Legionáři sbírali jakýkoliv dostupný materiál na topení – polena, prkna z plotů i kousky černého uhlí. Uvnitř přibývaly stoly, lavičky a dokonce samovary, které si vojáci kupovali nebo jednoduše brali z okolních vesnic a měst. Ze sešitých celt, naplněných slámou, si vyráběli provizorní slamníky, které poskytovaly alespoň základní pohodlí.⁸²

Legionář František Krejcar si poznamenal, že každý vagón obývalo přibližně 20 mužů, kteří spali na jednoduchých pryčnách sestavených ze dvou řad fošen nad sebou.

⁸⁰ D. Vácha, Ostrovy, s. 16 a 19.

⁸¹ Z. Krejcar, S dělostřelci, s. 17-18.

⁸² D. Vácha, Ostrovy, s. 20-26.

Tyto plošinové palandy byly nazývány nary.⁸³ Každá řada pojala pět legionářů, kteří si mohli pod sebe položit matrace nebo slamníky pokryté dekou, což výrazně zvyšovalo komfort v jinak spartánských podmínkách. Místo polštářů jim nejčastěji sloužily vlastní batohy nebo sumky na náboje. Později, když se více adaptovali na sibiřské podmínky, si pod hlavu dávali kožešiny ze zvěře, kterou ulovili. Legionáři spali v kalhotách, což jim umožňovalo být neustále připraveni k akci, a přikrývali se těžkým vojenským pláštěm. Každý měl u své hlavy malou poličku, kam si ukládal ešus, příbor, hrnek a další drobnosti, které potřeboval mít po ruce. Munice a granáty byly uschovány na podlaze pod pryčnami, což zajišťovalo rychlou dostupnost v případě boje. Středu každé těplušky dominovala kamna přezdívaná „kanónek“, kolem nichž se soustředil život legionářů. Na kamnech visela lucerna, která poskytovala alespoň základní osvětlení. Dřevo na topení bylo původně skladováno pod podlahou vagónu, ale s příchodem tuhé zimy, kdy se spotřeba paliva výrazně zvýšila, bylo ukládáno kamkoli, kde se našlo volné místo. Okolo kamen se nacházely jednoduché, ručně vyrobené stoličky a lavice, které legionáři používali k sezení při jídle nebo ke společnému odpočinku.⁸⁴ Těplušky tak představovaly nejen útočiště před drsnými podmínkami ruské zimy, ale i místo, kde si legionáři mohli alespoň na chvíli odpočinout od strastí válečného tažení.

5.1.1 Obrněné vlaky na magistrále

Pro efektivní operace na magistrále se obrněné vlaky staly nepostradatelnou součástí. Čechoslováci si na Sibiři vybudovali důmyslnou obrannou síť tvořenou z obrněných vlaků, zvaných „broněviky“. Tyto pancéřované vlaky byly zpočátku improvizované, avšak brzy se legionářům naskytla šance ukořistit lépe vyzbrojené bolševické vlaky. Tato síť nejenže sloužila při průlomech proti bolševickým liniím, ale také jako zásobovací jednotka pro spřátelené pozice a stráž proti nájezdům bolševických partyzánů v zázemí podél celé Transsibiřské magistrály.

Legionář Václav Valenta byl členem dělostřelecké baterie operující v těchto vlcích. Ve svých vzpomínkách psal, že z důvodu snížení šance požáru byly spací slamníky bez slámové výplně během dne ukládány do kouta vozu a kýble s vodou vyvěšeny na stěnách broněviků. Dále si o obrněných vlcích Perm I. a Perm II. napsal toto:

⁸³ D. Vácha, *Ostrovky*, s. 15-16.; Z. Krejcar, *S dělostřelci*, s. 18.

⁸⁴ Z. Krejcar, *S dělostřelci*, s. 18-19.

„Lokomotivu neměl vůbec pancéřovanou, vozy to byly obyčejné železné americké uhláky, a střechy na nich prkenné, že by ani šrapnelovou kuličku nezachytily. ... proto Perm I. ve dne na frontu nikdy nejezdil, tehdy se v čelo útočících stavěl jeho pevnější bratr Perm II., a „kypjátok gotov“ (legionářská přezdívka pro Perm I.) patroloval jen v týlu po trati, aby plašil bolševické hlídky, které by se prodraly pralesem na naši první linii a pokoušely se nám ničit trati. Další jeho povinností bylo voziti na frontu snídani, oběd a večeři, a večer, nežli se Perm II. zásobil vodou, palivem a střelivem, stál před zástavou na stráži.“⁸⁵

Legionář Karel Svoboda si o obrněných vlacích zapsal, že pro zesílení obrany byly vnitřní stěny vagónů obedněny a zesíleny vrstvou písku. Na každé větší stanici byl jeden obrněný vlak v plné pohotovosti s lokomotivou pod parou a potřebnou posádkou, aby v případě potřeby mohl ihned odjet na ohrožený úsek a bolševické povstalce zahnat.⁸⁶

Československé broněviky se obzvláště vyznamenaly v bitvě o stanici Votka (Sverdlovská oblast) na střední sibiřské dráze v září 1918. Místní uralská stanice obklopená širokými lesy, byla skladištěm dřevěného uhlí pro místní uhlíře a jekatěrinské kupce. Tato stanice zásobovala uhlí do celého jižního Ruska a polovinu Sibíře. Při tuhých bojích o stanici byl jeden legionářský broněvik poškozen, avšak Čechoslováci stanici uhájili. Bolševické jednotky obrovské uhelné sklady zapálily, čímž znemožnily legionářům postup. Pro hrozbu zboření mostů a trati bolševiky, československá posádka vymyslela odvážný plán prorazit stanici broněvikem Perm II. Československý obrněný vlak se plnou parou prohnal bez poškození přes ohněm rozžhavenou stanici a zcela zaskočil bolševiky stojící nedaleko za stanicí. Ti při útěku na místě zanechali většinu svých vlastních vlaků.⁸⁷

5.2 Život v těpluše

Navzdory těžkým počátečním podmínkám se legionáři snažili svůj dočasný domov přizpůsobit a zútulnit. V těpluškách bylo neustále živo – zněly zvuky vyprávění, hádek, vtipů, praskajícího dřeva v kamnech i zpěvu. Často se četly noviny, hrálo se na housle či ruské tahací harmoniky, zvané garmošky. Veškerá aktivita vojáků sloužila k zabavení nudy, která vládla během jara 1918. Vzhledem k dlouhým obdobím nečinnosti se legionáři věnovali nejen praktickým úpravám vnitřku vagónů, ale také jejich

⁸⁵ Václav Valenta, *Česká škola na Sibíři. Vzpomínky legionáře Václava Valenty*, Praha 2020.

⁸⁶ K. Svoboda, *S vichřicí*, s. 142.

⁸⁷ V. Valenta, *Česká škola*, s. 149-151.

zkrášlování. Na zastávkách se měřilo, řezalo a zatloukalo – typický projev českého kutilství. Každý vagón tak získával jedinečný ráz, a přestože těplušky zůstávaly spartánským domovem, legionáři si je postupně přizpůsobili tak, aby jim poskytovaly alespoň trochu pohodlí během jejich náročné cesty Ruskem. Legionáři také využívali cestu vlakem ke zdokonalování cizojazyčných dovedností – jednalo se hlavně o ruštinu a francouzštinu, angličtina zněla ve vagónech až později při průjezdu Sibiří. Vůně v těpluškách byla směsicí machorky (hrubý ruský tabák), oleje na zbraně a kouře z kamen, kde se spalovalo uhlí nebo dřevo. Tyto pachy byly silnější v zimě, protože v mrazivých teplotách Ruska nebylo možné větrat. Hygienické podmínky byly skromné. Prádlo se pralo venku v potocích za dobrého počasí nebo v prádelnách, pokud byly v okolí k dispozici. Legionáři měli často jen jednu sadu prádla, což znamenalo, že se museli spokojit s minimální čistotou. Co se týče samotné toalety, malá potřeba se buď vykonávala za jízdy z pootevřených vrat. Při větší potřebě byly některé vagony vybaveny vyřezaným otvorem, krytým otáčecí destičkou na hřebíku.⁸⁸

5.3 Legionáři a jazyky

Legionáři se během svého působení ocitli ve vícejazyčném prostředí, kde se ruština, francouzština a později i angličtina staly nepostradatelnými prostředky dorozumění. Osvojení těchto jazyků nebylo výsledkem systematického školního vzdělávání, nýbrž nutností vycházející z každodenní praxe. Legionáři se učili „v terénu“ – při komunikaci s místními obyvateli, spojenci, v zajateckých táborech či při čtení nápisů na nádražích. Jazyk zde fungoval jako klíčový nástroj nejen k přežití, ale i k budování důvěry, kooperace a strategického partnerství s ostatními vojenskými i civilními skupinami.

Legionář Karel Prášil jazykovou situaci popsal takto:

„Čeština je náš rodný jazyk. V Rusku jsme se museli naučit rusky, abychom se domluvili. A do jaké míry se nám to podařilo, mohou posoudit oni. Pokud jde o němčinu. Žili jsme v Rakousku a tam úřední řečí byla němčina, ve škole jsme se museli povinně němčinu učit. V armádě byla vojenským jazykem také němčina, proto každý Čech umí aspoň trochu německy. Francouzština se u nás povinně vyučuje na středních školách. My jsme bojovali v ruském vojsku, a když Rusko skončilo válku s Německem a Rakouskem, chtěli jsme v boji pokračovat ve Francii. Učili jsme se proto pilně

⁸⁸ D. Vácha, Ostrovy, s. 24-25.

francouzsky, abychom se s Francouzi domluvili. A proto každý z nás umí aspoň trochu francouzsky.“⁸⁹

5.3.1 Ruština

Jedním z hlavních problémů, kterým českoslovenští legionáři během svého tažení přes Sibiř čelili, byla jazyková bariéra. Vojáci, kteří se zprvu orientovali převážně na češtinu nebo slovenštinu, byli nuceni osvojit si ruský jazyk, aby mohli efektivně komunikovat s místním obyvatelstvem a vojenskými jednotkami. Ruština se tak stala nejen prostředkem dorozumění, ale i nástrojem přežití a úspěšného vedení vojenských operací. Jazyková adaptace se ukázala jako nezbytná, ačkoliv pro většinu legionářů představovala zásadní a náročnou výzvu. První kontakt s ruštinou legionáři získávali často už během svého zajetí, kdy ještě jako příslušníci rakousko-uherské armády padli do rukou ruských vojsk. Zajatecké tábory se staly prostorem, kde se vedla čilá konverzace, a to nejen mezi zajatci, ale i mezi vojáky různých národností. Právě zde si mnozí čeští vojáci osvojovali základní slovní zásobu prostřednictvím rozhovorů s ruskými vězni a vzájemnou výměnou jazykových zkušeností.⁹⁰

Jiný způsob prvotního osvojování ruštiny byl rozlušťování azbuky z tabulek a nápisů na vlakových stanicích, ve městech a z nadpisů v novinách. Takovou metodu využíval tehdy zajatý Karel Prášil, který si zapsal název v azbuce a zeptal se místních ve Voroněži, jak se toto místo jmenuje, nebo zda název může přečíst.⁹¹ S tím, jak legionáři získávali zkušenosti jako řadoví vojáci československých legií, se jazyková situace zlepšovala. Důležitým faktorem, který ovlivnil způsob učení se ruštiny, byly také vojenské školící kurzy, které byly pořádány pro legionáře. Tyto kurzy byly zaměřeny na praktickou znalost jazyka a umožnily legionářům rozvíjet schopnost komunikace ve specifických situacích. Kromě toho mnoho legionářů využívalo volný čas k samostudiu nebo výměně zkušeností a znalostí s kolegy. Do své slovní zásoby a mluvy v ruštině vkládali slova z češtiny, slovenštiny a také zkomolená slova všech tří jazyků dohromady.⁹²

Přestože legionáři projevovali zájem o literaturu, byli nuceni číst výhradně ruské knihy, protože dostupnost literatury v češtině či jiných jazycích byla minimální.

⁸⁹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 387.

⁹⁰ M. Sum, *Cukrář*, s. 43.

⁹¹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 98.

⁹² D. Vácha, *Ostrov*, s. 152.

Zpočátku ovládali pouze základní, každodenní výrazy, a porozumění literárnímu jazyku bylo omezené. Četbu navíc komplikoval fakt, že ruští autoři – například Lev Nikolajevič Tolstoj – často používali archaizmy a stylizovaný jazyk, který byl pro začátečníky obtížně srozumitelný. Vzhledem k omezenému množství knih docházelo k jejich opakovanému čtení, čímž si legionáři postupně osvojovali významy neznámých slov a frází. Znali celé pasáže z paměti, což jim napomáhalo k rychlejšímu porozumění a orientaci v textu.⁹³

5.3.2 Francouzština

Vedle ruštiny, která tvořila základní komunikační prostředek československých legionářů na území Ruska, hrála významnou roli také francouzština. Její znalost byla v kontextu první světové války a následného diplomatického vývoje klíčová, zejména vzhledem k úzkým vztahům nově vznikajícího Československa s Francií – jedním z hlavních spojenců Dohody. Francouzská armáda působila nejen v rámci expedičních sborů v Rusku, ale legionáři se s ní dostávali do kontaktu i při svém přesunu na západní frontu v Evropě. Výuka francouzštiny v československých legiích započala na jaře roku 1918. Vzhledem k diplomatické roli, kterou legie částečně sehrávaly, bylo ovládnutí tohoto jazyka nezbytné. Schopnost legionářů komunikovat s francouzskými vojenskými a politickými představiteli posilovala mezinárodní postavení Československa a přispívala k jeho uznání jakožto samostatného státu. Francouzština se tak stala nejen nástrojem vojenské spolupráce, ale také prostředkem reprezentace a diplomacie.

Počátky jazykové výuky byly komplikovány nedostatkem kvalifikovaných lektorů a učebních materiálů. Tento deficit se legionáři pokusili řešit formou improvizovaných lekcí, které byly publikovány například v Československém deníku a sloužily jako základ pro individuální samostudium. Postupně docházelo ke vzniku tzv. vlakových škol, které představovaly formu organizované vzdělávací činnosti v rámci jednotlivých ešelonů.⁹⁴ Tyto školy byly součástí širší snahy o sebeorganizaci a disciplínu v rámci legií. Učitelé byli většinou přímo z řad legionářů, často důstojníci nebo vojáci s předchozím vzděláním. Kromě jazykových kurzů legionáři organizovali i

⁹³ K. Prášil, *Upomínky*, s. 212.

⁹⁴ J. Kliment, *Zápisky*, s. 80.

kulturní a vzdělávací aktivity, například přednášky, čtenářské kroužky nebo divadelní představení. Kromě vzdělání poskytovaly i způsob, jak udržet morálku.

Legionář Karel Svoboda si do svých vzpomínek o učení se francouzštině mezi vojáky po odjezdu z Ukrajiny zapsal:

„Hoši si nakoupili rusko-francouzské učebnice a všude se našel nějaký ten „učitel“, který mořil hochy francouzskými slovíčky. I mne tato „horečka“ zachvátila a dobře jsem v znalosti francouzštiny pokračoval, neboť jsem již uměl francouzsky z reálky.“⁹⁵

Legionář Metoděj Pleský ve svém deníku zaznamenal mimo jiné konkrétní jazykové fráze, které legionáři v rámci výuky používali. Například zápis z května 1918 z oblasti Tambova dokládá nejen obsah výuky, ale i motivaci vojáků osvojit si jazyk:

„Ve Francii se však nedomluvíme ani česky, ani rusky. Nic platno, třeba se učit francouzsky! A tak se z těplušek jízdič rozvědčků ozývá sborově:“ „Je suis Tchecoslovaque, je suis soldat. Le Français est mon ami, L'Allemand est mon ennemi. C'est mon cheval, c'est mon fusil, c'est mon sable. Nous alons dans la batallie; nous voulons rende dans notre patrie seulement comme les vainqueurs...“⁹⁶

Tyto věty ukazují na zaměření výuky na vojenský kontext, kde byla francouzština považována za „přítele“ a němčina za „nepřítele“. Studium francouzštiny tedy mělo usnadnit komunikaci s francouzskými spojenci a zahrnovalo nejen vojenskou terminologii, ale i základní konverzaci, která byla neocenitelná pro každodenní život a budoucí operace na frontě.

5.3.3 Angličtina

Učení se angličtiny mezi československými legionáři na Sibiři bylo spíše vedlejším jevem, který nabyl na významu až později. Zatímco francouzština byla od začátku primárním jazykem kvůli původnímu plánu přemístění legií do Francie, angličtina začala nabývat na důležitosti až tehdy, když do Ruska dorazili američtí vojáci a námořníci, spolu s členy americké odnože YMCA – Young Men's Christian

⁹⁵ K. Svoboda, S vichřicí, s. 101-102.

⁹⁶ M. Pleský, Velezrádci IV., s. 149.

Association. V roce 1918 se YMCA stala jedním z hlavních poskytovatelů jazykových kurzů pro československé legionáře v Rusku.

Legionář František Vondráček si v dubnu 1918 při průjezdem Čeljabinskou oblastí do deníku zaznamenal:

„Sedíme v kupé a posloucháme svého Angličana, jehož nám v Samaře připojili k ešelonu. Učí nás anglicky... Náš Mister Bunker ... vyslán z Ameriky do Ruska světovým svazem křesťanských jinochů. ... Mnoho toho nenapovídá – nemůže kdo mu rozumíme. Učí nás Berlitzovou methodou anglickému jazyku. Přiznane se obyčejně se spoustou věcí, někdy přinese i gramofon, a už to jede. Neslyšíme od něj nic jiného než angličtinu...“⁹⁷

Američané disponovali zásadním výukovým materiálem, jako byly učebnice, ale zároveň využívali při výuce gramofonové desky s nahrávkami pro poslechová cvičení. Legionáře učili takzvanou Berlitzovou metodou.⁹⁸ Berlitzova metoda, vytvořena německo-americkým jazykovědcem Maximiliánem Berlitzem v 70. letech 19. století, umožňuje přistupovat k novému jazyku přirozeným způsobem. Jinými slovy, v kurzu se mluví a slyší pouze cílový jazyk – což znamená, že se člověk učí, jako by byl v zemi, kde se tímto jazykem mluví. Tato metoda umožňuje překonat zábrany v mluvení a uplatnit své nové dovednosti v každodenních situacích.⁹⁹ Berlitzova metoda byla jednou z nejpopulárnějších metod výuky jazyků na začátku 20. století. Místo tradičního překládání do mateřského jazyka, jak bylo běžné u jiných metod, Berlitzova metoda kladla důraz na mluvení a poslech v cizím jazyce od samého začátku. Tento přístup vyžadoval, aby studenti co nejdříve začali používat jazyk v praxi, což bylo ideální pro legionáře, kteří potřebovali rychle komunikovat s ostatními vojáky a civilisty v angličtině. Pro československé legionáře, kteří se učili anglicky, znamenala Berlitzova metoda výhodu v tom, že se učili jazyk „naživo“, bez zbytečných složitých pravidel a teoretických přístupů. Učitelé používali angličtinu při každé lekci, což znamenalo, že legionáři se učili přímo z kontextu a na základě praktických situací.

5.4 Vývoj jídelníčku legionářů

Ústup československých legií z Ukrajiny na jaře 1918 přinesl zásadní proměny v oblasti zásobování potravinami. V počáteční fázi legionáři kvapně vyklízeli sklady,

⁹⁷ F. Vondráček, Husité, s. 51-52.

⁹⁸ D. Vácha, Ostrovy, s. 153.

⁹⁹ Berlitz, Metoda Berlitz, [26. dubna 2025].

kde zabavovali mouku, cukr a další základní potraviny. Jakmile se však dostali za Moskvu, narazili na vážné problémy se zásobováním. Denní strava legionářů se tehdy zmenšila na skromnou snídani v podobě čaje, k obědu konzumovali často ohřátou konzervu a večer je čekala nemastná kaše. Někdy docházelo i k prohození oběda s večeří podle momentální situace. Větší zásoby cukru se ukázaly být klíčové, neboť na některých místech sloužil cukr jako platidlo při výměně za ostatní potraviny s místními obyvateli.

S pokračujícím tažením legionáři využívali všechny dostupné prostředky k obstarání masa. Část koní byla prodána, aby se za utržené peníze nakoupilo jídlo, další koně skončili jako surovina pro guláše či sekanou. Pro zajištění masa se legionáři často skládali ve větších skupinách na koupi kusu hovězího, prasete nebo koně. V každodenním životě se škrábání brambor stalo neoblíbenou, ale nezbytnou činností. Mouka sloužila nejen k pečení chleba, ale také k výrobě knedlíků, buchet a vdolků. Legionáři si jídlo doplňovali i méně formálními způsoby – krádežemi slunečnicových semínek, uzenin a drůbeže, kterou si někdy dokonce přiváděli s sebou do vlakových ešelonů.¹⁰⁰

Významnou změnu přinesla druhá polovina jara 1918, kdy po vypuknutí otevřených bojů mezi legiemi a bolševiky došlo v obsazených oblastech k obnově trhu. Obyvatelé, zbavení strachu z bolševických konfiskací, začali volně obchodovat.

Legionář Karel Fibich si k jídelní změně zaznamenal:

„Záhy přijížděli celé karavany kirgizských povozeč s chlebem, máslem, sýrem, kefírem, jakož i různými plodinami na tržiště a k našemu vlaku. Prostranství za nádražím jimi oživilo a překypuje jejich dobromyslným křikem a jekotem.“¹⁰¹

V letech 1919–1920 legionáři rozvinuli vlastní zásobovací podniky. Klíčovým úkolem bylo získávání masa, pro které organizovali expedice až do Mongolska. Živý dobytek byl shromažďován v ohradách podél železniční trati, spravovaných staršími vojáky či invalidy. Vedle toho vznikly i vlastní uzenářské závody, které produkovaly až 20 tun uzenin měsíčně, přičemž kvalita výrobků překonávala běžné místní standardy. Částečná zásobovací soběstačnost legionářům umožnila efektivnější přežití v rozsáhlých a často nepřátelských oblastech Sibíře. Přesto však zůstával problém s moukou – vlastní mlýny pokrývaly jen zlomek potřeb. Z potřebných 1000 tun měsíčně legionáři se svými mlýny dokázali vyprodukovat pouhých 80 tun, a proto se velká část musela dovážet, například z kyrgyzských stepí velbloudími karavanami. V rámci

¹⁰⁰ D. Vácha, *Ostrovy*, s. 111-126.

¹⁰¹ Karel Fibich, *Povstalci II*, Praha 1938, s. 271.

diverzifikace potravin byla založena i pivovarská výroba, přičemž pivovar v Kurganu dosahoval produkce až 216 tisíc litrů piva týdně. Mimo kurganské pivo legionáři ochutnali také kvalitní japonské pivo Sakura, které však bylo zásadně dražší.¹⁰²

S postupem na východ a se stoupajícím kontaktem s čínskými, japonskými a korejskými komunitami došlo k další proměně legionářského jídelníčku. Drůbež, zejména kuřata, kachny a husy, se stala běžnou součástí stravy. Typickým rysem dálnévýchodních železničních stanic se staly čínské nádražní restaurace a pouliční stánky, které se objevovaly především ve městech jako Cicikar (jinak zvaný Čchi-čchi-cha-er), Charbin a Vladivostok.¹⁰³ Legionář František Václav Krejčí při pobytu v Charbinu zaznamenal, že:

*„Číňané jsou národ, jež dokáže na ulici projevovat temperament, na rozdíl od delikátních a hladkých Japonců. Čínský, či určitěji řečeno mandžuský živel tu převládá a horké ruské blíny se tu ztrácejí vedle množství čínských jídel, z nichž některá vypadají jako by to byla mrazem ztuhlá kaše z vápna nebo kolomazi. Mimo to je vidět mnoho ryb, bažantů a zeleniny.“*¹⁰⁴

¹⁰² D. Vácha, Ostrovy, s. 197-199.

¹⁰³ Tamtéž, s. 202.

¹⁰⁴ František Václav Krejčí, U sibiřské armády, Praha 1922, s. 262.

VI. SETKÁNÍ PŘI RUSKÉ ANABÁZI

6.1 Civilisté Ruské říše

Jedním z významných aspektů každodenního života československých legionářů na východní frontě a následně v prostoru Ruské Sibíře a Ukrajiny byly jejich interakce s místním obyvatelstvem. Tyto vztahy nebyly vždy jednoznačné a procházely během několikaletého pobytu legionářů v Rusku výrazným vývojem – od počátečního odstupu a kulturního nepochopení až po hlubší vzájemné sblížení a respekt. Vlivem dlouhodobého pobytu mezi ruským a ukrajinským obyvatelstvem, častého osobního kontaktu a sdílené zkušenosti války a nejistoty, se postoje legionářů proměňovaly. Václav Kaplický si ve svých vzpomínkách poznamenal, že mnohé místní zvyky považovali za směšné nebo zastaralé, proto rádi mluvili o Rusech a Ukrajincích jako o bagánech - doslova balících, obhroublých, nevzdělaných a venkovských lidech. S postupem času však došlo ke změně. Mnozí z nich začali oceňovat pozitivní rysy místní kultury – především pohostinnost, srdečnost, bezprostřednost a schopnost improvizace v extrémních podmínkách. Vznikala tak nová forma vztahu založená nikoliv na kulturním srovnávání, ale na lidské blízkosti a vzájemné důvěře. Tento posun je patrný například ve vzpomínkách legionářů, kteří s odstupem času přiznávají, že si ruský a ukrajinský lid zamilovali a že předsudky postupně nahradilo porozumění.¹⁰⁵

Při svém putování na východ si legionáři a Rusové rádi vyměňovali názory. Rusové odkládali strach a otevřeli se; stěžovali si na “komissaroděržavju” - vláda komisařů, hospodářský rozvrat a všeobecný úpadek země. Českoslovenští důstojníci byli vítáni především rodinami kupců, továrníků, bankéřů, úředníků a vzdělců.¹⁰⁶

Mimo indoevropské národy se legionáři setkali také s národy turkickými. Zejména při průjezdu Sibíří vzpomínal legionář a jízdní rozvědčík Metoděj Pleský na tatarské vesničany jako na přívětivé obyvatele. Tatarské osady podél magistrály byly obehnané vysokým dřevěným plotem a vstup do nich byl možný pouze skrze hlídku u brány. O koně se postarali a vojákům nabídli chléb s máslem a kumys (kvašené kobyli mléko).¹⁰⁷

Těžké bylo pro legionáře vysvětlovat Rusům, že v jejich městech nemohou zůstat. Poručík Josef Švec po obsazení Penzy tvrdil místním zástupcům města, že Čechoslováci nemají v úmyslu dělat politický převrat a že se nechápou vlády v Penze.

¹⁰⁵ V. Kaplický, Hrst, s. 17.

¹⁰⁶ R. Sak, Anabáze, s. 31.

Musel vysvětlovat, proč spěchají do Francie a nemohou vyhovět jednomyslnému přání penzenského obyvatelstva – zůstat v Penze. Rusové totiž brali Československé legie jako nástroj pro znovunastolení demokracie v Rusku.¹⁰⁷

Vřelá situace v první polovině roku 1918 se však obrátila v druhé polovině. Toho si všiml legionář Metoděj Pleský, který vzpomínal, že po čtyřech měsících urputných bojů na Volze žádali legionáři podporu, avšak Rusové se k nim obrátili zády.¹⁰⁸ Sibiřská socialistická vláda, která de jure legionáře podporovala, nevyhovovala smetánce ruského obyvatelstva – carským generálům, důstojníkům, šlechticům a bohatšímu městskému obyvatelstvu. Ti byli zcela pasivní, co se týkalo pomoci legionářům. Legionář Karel Svoboda si do poznámek zapsal, že několikrát do týdne spíše pořádali nákladné hostiny a žili tak, jako kdyby žádná válka kolem nich nebyla.¹⁰⁹ Vznik Československa v říjnu 1918 také podpořil myšlenku mezi legionáři, že bojovat za Rusy je již zbytečné. Někteří legionáři byli v Rusku již čtvrtým rokem a idea života ve vydobyté svobodné domovině začala převažovat.

Situace vztahů se nijak nezlepšila ani roku 1919. Rozkazy brutálních trestních výprav v okolí magistrály pro potírání partyzánů, které za Kolčakovy vlády byly na denním pořádku, znepřátelily ruské obyvatelstvo vůči legionářům, kteří se za své činy styděli. Tyto úkony šly proti slavjanofilství a rusofilství, v jejichž duchu byli legionáři vychováni. Napjaté situaci nepomohl ani rozkaz generála Syrového k zastavení všech ruských vlaků na magistrále na podzim roku 1919. Generál tímto krokem sice zachránil zbytek legií, avšak vysloužil legiím opovržení ze strany Rusů. Podél trati se hromadily dlouhé vlaky plné ruských uprchlíků, kteří v kruté zimě umírali zimou, hladem a nemocemi.¹¹⁰

6.2 Rudoarmějci a bolševičtí komisaři

Legionáři od začátku své anabáze chovali nechut' k bolševikům, zejména z politického a ideologického hlediska. Považovali Lenina a bolševiky za nástroj německé politiky. Slyšeli zvěsti o německém zaplombovaném vlaku s Leninem, který jel ze Švýcarska. Stejně tak odsuzovali i nepřízeň ruské vlády k československému odboji jako intriky germanofilských kruhů v Petrohradě. Legionáři chovali odpor k

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 43 a 46.

¹⁰⁸ M. Pleský, Velezrádci V., s. 85.

¹⁰⁹ K. Svoboda, S vichřicí, s. 138-139.

¹¹⁰ D. Vácha, Ostrovy, s. 344.

bolševické ideji diktatury a teroru jakožto hlavnímu způsobu politického boje. Sami byli vedeni k názorům svobody a demokracie v novém československém státě. Masarykovy příkazy z konce zimy 1918 se však musely nekompromisně dodržovat.¹¹¹

Masaryk se v únoru 1918 po jednání s bolševiky vyjádřil takto:

*„Budeme k bolševikům naprosto loajálními a poctivými, nebudeme slibovat součinnost, která je prakticky nemožná.“*¹¹²

Poslední Masarykův projev při odjezdu z Moskvy v březnu 1918 zněl:

*„Pokud budete v Rusku, zachovávejte jako dosud ve vnitřních bojích stran přísnou neutralitu; jen ten slovanský národ a ta strana jsou naším nepřitelem, kdo se zjevně spojí s nepřitelem.“*¹¹³

S bolševiky se však u legionářů objevily i stinné stránky. Navzdory heroizujícímu obrazu československých legionářů, jak jej často prezentovala soudobá i pozdější publicistika, nelze přehlížet ani negativní jevy, které legionáře v Rusku provázely. Zejména v období intenzivních bojů a následné kontroly nad rozsáhlým územím se u části legionářů začaly projevovat známky demoralizace, zneužívání moci a narušení kázně. Jedním z faktorů, který přispíval k tomuto stavu, byla bezprostřední dostupnost válečné kořisti po úspěšných střetech s bolševickými jednotkami. Legionáři se často dostávali k rozsáhlým arsenálům ukořistěných zbraní, především pušek, jež se následně stávaly prostředkem neformálního obchodu. Za jejich prodej získávali legionáři finanční prostředky, jež mnozí z nich směřovali za alkohol – především levnou vodku a kořalku. Konzumace alkoholu pak vedla nejen ke ztrátě disciplíny, ale v některých případech i k agresivnímu chování. Mediální obraz legionářů, jak jej vytvářela především vlastní tisková produkce, měl značný vliv na formování jejich sebevnímání. Legionáři byli v těchto periodikách systematicky vykreslováni jako neohrožení hrdinové a osvoboditelé, čímž docházelo k posilování skupinové identity a morálního nároku na výjimečné postavení. Tento obraz ale v některých případech vedl až k přehnanému sebevědomí, k pocitu beztrestnosti a přesvědčení, že v boji proti

¹¹¹ K. Prášil, *Upomínky*, s. 322.

¹¹² K. Prášil, *Upomínky*, s. 322.

¹¹³ R.Sak, *Anabáze*, s. 24.

„bolševickému zlu“ je dovoleno vše. U některých jedinců se projevila ztráta soudnosti a nedůstojné chování. ¹¹⁴

Jeden z nejkřiklavějších incidentů se odehrál po bitvě u Lipjag, kdy byli na železniční stanici mezi Penzou a Samarou zadrženi tři představitelé českých komunistů v Penze – Alois Skoták, Ladislav Otčenáš a Josef Pospíšil. Ti po porážce bolševických jednotek zůstali na místě, byli legionáři identifikováni, zajati a internováni v nákladních vagónech. Václav Kaplický si k incidentu poznamenal, že zajatci byli brutálně zbiti a bez jakéhokoliv soudního procesu druhého dne popraveni. ¹¹⁵ Metoděj Pleský, který tehdy sloužil jako důstojník, na druhou stranu považoval tyto popravy za krutou, ale spravedlivou odplatu, které se dostalo bídným zrádcům. ¹¹⁶ Ostatní legionáři uváděli jako hlavním důvodem poprav na začátku června v Povolží pomstu za oblíbeného poručíka Jana Gayera, který padl krátce po bitvě u Lipjag. ¹¹⁷

Zprávy o zacházení se zajatci ukazují na určitou míru svévolnosti a absence systematicky řízeného soudního aparátu. Popravy nepřátel, zejména příslušníků Rudé armády a komunistických komisařů, byly častým jevem, přičemž motivace k jejich provádění byla mnohdy ideologická, jinak zase pragmatická či preventivní. Absence systematizovaných zajateckých táborů vedla k tomu, že s mnoha zajatci bylo nakládáno ad hoc. V přítomnosti bělogvardějských kozáckých jednotek si legionáři ulehčili práci předání zajatců právě jim. V ostatních případech měli Čechoslováci vcelku jednoduché pravidlo. Ruští rudoarmějci byli odzbrojeni a propuštěni na svobodu. Pro legionáře to bylo důkaz toho, že se nechtěli vměšovat do ruské politiky a stále pokračovat na východ. Výjimkou však byli ruští důstojníci a političtí komisaři. Stejného zacházení se dočkali i Němci, Maďaři a Židé, kteří byli legionáři v drtivé většině na místě popravování. ¹¹⁸

¹¹⁴ D. Vácha, *Ostrovy*, s. 16.

¹¹⁵ D. Vácha, *Ostrovy*, s. 74; V. Kaplický, *Hrst*, s. 16.

¹¹⁶ M. Pleský, *Velezrádci IV*, s. 191.

¹¹⁷ D. Vácha, *Ostrovy*, s. 74.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 74 a 76.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zachytit působení československých legií na Transsibiřské magistrále v letech 1918–1920 nejen jako sérii vojenských operací, ale jako komplexní zkušenost v prostoru, který formoval identitu a každodennost legionářů. Výzkum potvrdil, že magistrála nefungovala pouze jako dopravní koridor, ale jako rámeček, v němž se odehrávaly zásadní interakce – vojenské, kulturní i sociální. V jejím prostoru se prolínaly imperiální zájmy, revoluční ideologie i osobní osudy mužů, kteří žili v pohybu, provizorně a ve vlaku.

Zvolená metodologie, která kombinovala přístupy vojensko-politické historie s dějinami každodennosti a historickou antropologií, se ukázala jako plodná. Umožnila sledovat nejen „velké dějiny“ – bitvy, přesuny a diplomatické krize – ale i „malé dějiny“ legionářských příbytků ve vagonech, jejich jídelníčku, jazykových bariér či kontaktu s ruskými civilisty. Zejména využití pramenů osobní povahy (deníky a korespondence) přineslo detailní a mnohdy velmi osobní vhled do mentality a proměny psychického nastavení vojáků.

Jedním z důležitých zjištění je proměna legionářského diskurzu – od počátečního nadšení a víry v osvobozenou misi až po deziluzi, únavu a pragmatismus v pozdní fázi anabáze. Tato změna se projevuje nejen v narativech vzpomínek, ale i ve zvoleném jazyce, symbolice a chování vůči okolnímu prostředí. Dále se ukázalo, že Transsibiřská magistrála nebyla pouze „místem dění“, ale „aktérem“ – strukturou, která zásadně ovlivnila způsob života, myšlení i přežití československých legií v Rusku.

Osudy legionářů na Transsibiřské magistrále tak zůstávají nadčasovým svědectvím o odvaze, obětavosti i ceně, kterou přinesli za naplnění ideálu samostatného československého státu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Vydané prameny

FIBICH, Karel, *Povstalci II. Mogila*, Praha 1938.

KAPLICKÝ, Václav, *Hrst vzpomínek z dospělosti*, Praha 2010.

KREJCAR, Zdeněk, *S dělostřelci na Sibiři a kolem světa. Příběhy Františka Krejcara z Horní Dobré Vody u Hořic v Podkrkonoší v letech 1914-1920*, Praha 2018.

KREJČÍ, František Václav, *U sibiřské armády*, Praha 1922.

PLESKÝ, Metoděj, *Velezrádci IV. Na řece Volze*, Praha 1938.

PLESKÝ, Metoděj, *Velezrádci V. Na Sibiři*, Praha 1938.

PRÁŠIL, Karel *Upomínky na můj vojenský život. Vzpomínky legionáře Karla Prášila*, Praha 2020.

SUM, Miloš, *Cukrář vojákem. Vzpomínky legionáře Miloše Suma*, Praha 2019.

SVOBODA, Karel, *S vichřicí do dvou světadílů. Dokumentární historie ruského legionáře*, Praha 2006.

VALENTA, Václav, *Česká škola na Sibiři. Vzpomínky legionáře Václava Valenty*, Praha 2020.

VONDRÁČEK, František, *Husité dvacátého století. Deník ruského legionáře*, Praha 1922.

Literatura

AZIZAN, Rouben, *Russian Far East. With Moscow or Alone?*, New Zealand Slavonic Journal 29, 1995.

FIC, Viktor Miroslav, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 IV*, Brno 2014.

FIDLER, Jiří, *Dějiny československých legií v datech*, Praha 2019.

LÁŠEK, Radan, *Československá generalita*, Praha 2013.

McNAMARA Kevin J., *The Battle of Baikal*, MHQ – the Quarterly Journal of Military History 29, 2017, č. 4.

- MOJŽÍŠ, Milan (ed.), *Československé legie 1914–1920. Katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017.
- PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996.
- SAK, Robert, *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Praha 1996.
- STOLBERG, Eva-Maria, *The Siberian Frontier and Russia's Position in World History. A Reply to Aust and Nolte*, Review (Fernand Braudel center) 27, 2004, č. 3.
- VÁCHA, Dalibor, *Bratrstvo. Všední a dramatické dny československých legií v Rusku (1914-1918)*, Praha 2015.
- VÁCHA, Dalibor, *Ostrov v bouři. Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918-1920)*, Praha 2016.
- TUREK, Václav, *Transsibiřská magistrála*, Praha 2020.

Internetové zdroje

- Československá obec legionářská. *Brestlitevský mír*. Dostupné online: [<https://www.csol.cz/z-historie/prvni-odboj/brestlitevsky-mir/> 7. dubna 2025].
- Berlitz. *The Berlitz Method*. Dostupné online: [<https://www.berlitz.com/en-lv/about-berlitz/berlitz-method/> 14. dubna 2025].
- Místa paměti národa. *Čeljabinský incident*. Dostupné online: [<https://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&id=1144&ls=cs> 26. dubna 2025].
- Valka.cz. *Čeljabinský incident 1918*. Dostupné online: [<https://www.valka.cz/11948-Celjabinsky-incident-1918> 7. dubna 2025].
- Digitální dokumentační a výzkumná databáze. *Čeljabinský incident*. Dostupné online: [<https://ddvd.kpsys.cz/media-viewer?rootDirectory=1532&origin=https%3A%2F%2Fddvd.kpsys.cz%2F%23!%2Frecords%2Fdfafb626-e601-47ae-94b4-481308551a3d> 26. dubna 2025].

SOUPIS PŘÍLOH A ZDROJŮ

Příloha č. 1 – Mapa železnic Ruského impéria.

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Russian_Empire_Map.jpg

Příloha č. 2 - Transsibiřská magistrála a její odbočky

Zdroj: <https://www.thetranssiberiantravelcompany.com/planning-route-options/>

Příloha č. 3 - Pokládání kolejnic železnice

Zdroj: <https://diletant.media/articles/45292867/>

Příloha č. 4 - Úprava terénu pro magistrálu

Zdroj: <https://diletant.media/articles/45292867/>

Příloha č. 5 - T. G. Masaryk u 1. československého náhradního pluku v Bobrujsku, Bělorusko

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 6 - Rozvědka 6. pluku s kulometry u Bachmače, březen 1918

Zdroj:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Bachma%C4%8De#/media/Soubor:Rozv%C4%9Bdka_6._pluku_s_kulometry_jede_v_b%C5%99eznu_1918_do_boje_u_Bachma%C4%8De_\(1918\).png](https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Bachma%C4%8De#/media/Soubor:Rozv%C4%9Bdka_6._pluku_s_kulometry_jede_v_b%C5%99eznu_1918_do_boje_u_Bachma%C4%8De_(1918).png)

Příloha č. 7 – Legionáři 5. pluku odevzdávající zbraně bolševikům dle Stalinovy dohody v Penze

Zdroj: <https://www.valka.cz/11948-Celjabinsky-incident-1918>

Příloha č. 8 – Skica města Penzy, 19. duben 1918

Zdroj: Fotografie z deníku Miloše Suma

Příloha č. 9 - Nádražní budova v Čeljabinsku

Zdroj: <https://www.valka.cz/11948-Celjabinsky-incident-1918>

Příloha č. 10 - První sestava narychlo sestaveného obrněného vlaku, později pokřtěného na “Orlík”

Zdroj: <https://www.vhu.cz/most-s-jehoz-osudem-jsou-spojenci-ceskoslovensti-legionari/>

Příloha č. 11 - Plně vybavený obrněný vlak „Orlík“

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 12 - Ukořistěný obrněný vlak „Polupanovač“

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 13 - Obrněný automobil typu Garford na plošinovém vagónu 4. pluku

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 14 - Československé jednotky před Alexandrovským mostem na Volze

Zdroj: <https://www.vhu.cz/most-s-jehoz-osudem-jsou-spojenci-ceskoslovensti-legionari/>

Příloha č. 15 - Skica města Irkutsk, 28. července 1918

Zdroj: Fotografie z deníku Miloše Suma

Příloha č. 16 - Japonští vojáci na Sibiři

Zdroj:

https://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_intervention_in_Siberia#/media/File:Japanese_in_Siberia_LCCN_2014708766.jpg

Příloha č. 17 - Americké jednotky pochoduující Vladivostokem

Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:American_troops_in_Vladivostok_1918_HD-SN-99-02013.JPEG

Příloha č. 18 - Improvizované československé “námořnictvo” na Bajkalském jezeře

Zdroj:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_na_Bajkalsk%C3%A9m_jeze%C5%99e#/media/Soubor:Trailer_boat_s_batteries_of_the_Czechoslovakian_ships_on_Baikal,_Battle_of_Baikal_Lake.png

Příloha č. 19 - Skica jezera Bajkal ze stanice Marituj, 29. července 1918

Zdroj: Fotografie z deníku Miloše Suma

Příloha č. 20 - Admirál Kolčák (sedící druhý zleva) se svými důstojníky a generálem Gajdou (sedící první zleva)

Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B3_%D0%A8%D1%82%D0%B0%D0%B1_%D0%A1%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%B8.jpg

Příloha č. 21 - Generál Jan Syrový, vrchní velitel československých legií v Rusku

Zdroj: https://www.kurgangen.ru/local-finding/Revolution/Kurgan_1919/

Příloha č. 22 a č. 23 - vlevo: Lev Davidovič Trockij, od března 1918 Lidový komisař vojenství a námořnictva ; vpravo: Generál Maurice Janin, francouzský důstojník a od února 1919 vrchním velitelem Československého zahraničního vojska

Zdroj: <https://www.vhu.cz/okolnosti-pocatku-stretu-cs-legii-s-bolsevicovou-moci-v-roce-1918/> ; https://cs.wikipedia.org/wiki/Maurice_Janin#/media/Soubor:Maurice_Janin.png

Příloha č. 24 – Zasněžená stanice Inokentěvskaja, Irkutská oblast

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 25 - Život v těpluše

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 26 - Sanitní vagón s raněnými a nemocnými

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

Příloha č. 27 – Skica uvnitř těplušky, 2. únor 1919

Zdroj: Fotografie z deníku Miloše Suma

Příloha č. 28 - Přehlídka 5. pluku u kasáren ve Vladivostoku, na levé straně velitel pluku kapitán Rudolf Janů a po jeho levici ruský generál Michail Diterichs

Zdroj: <https://www.csol.cz/z-historie/prvni-odboj/vladivostocka-skupina/>

Příloha č. 29 - Legionáři nastupující na loď "America"

Zdroj: <https://www.csol.cz/z-historie/prvni-odboj/vladivostocka-skupina/>

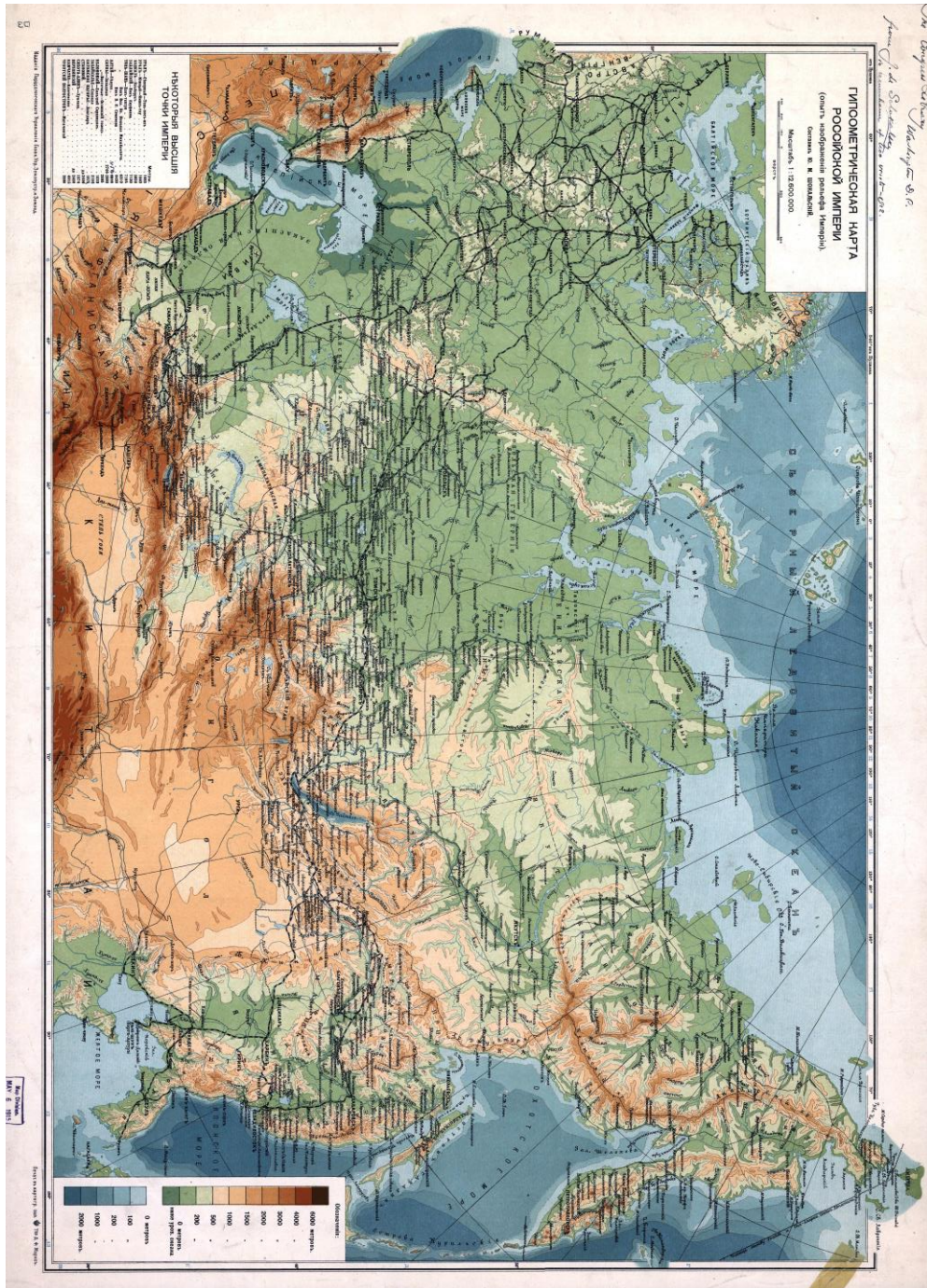
Příloha č. 31 - Generál Jan Syrový na palubě lodi "President Grant"

Zdroj: <https://www.csol.cz/z-historie/prvni-odboj/vladivostocka-skupina/>

Příloha č. 32 - Konec Transsibiřské magistrály ve Vladivostoku

Zdroj: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/legionari-na-rusi-fotoalbum/>

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Příloha č. 1 – Mapa železnic Ruského impéria

TRANS-SIBERIAN-RAILWAY

Příloha č. 2 - Transsibiřská magistrála a její odbočky

Příloha č. 3 - Pokládání kolejnic železnice

Příloha č. 4 - Úprava terénu pro magistrálu

Příloha č. 5 - T. G. Masaryk u 1. československého náhradního pluku v Bobrujsku, Bělorusko

Příloha č. 6 - Rozvědka 6. pluku s kulometry u Bachmače, březen 1918

Příloha č. 7 – Legionáři 5. pluku odevzdávající zbraně bolševikům dle Stalinovy dohody v Penze

Příloha č. 8 – Skica města Penzy, 19. duben 1918

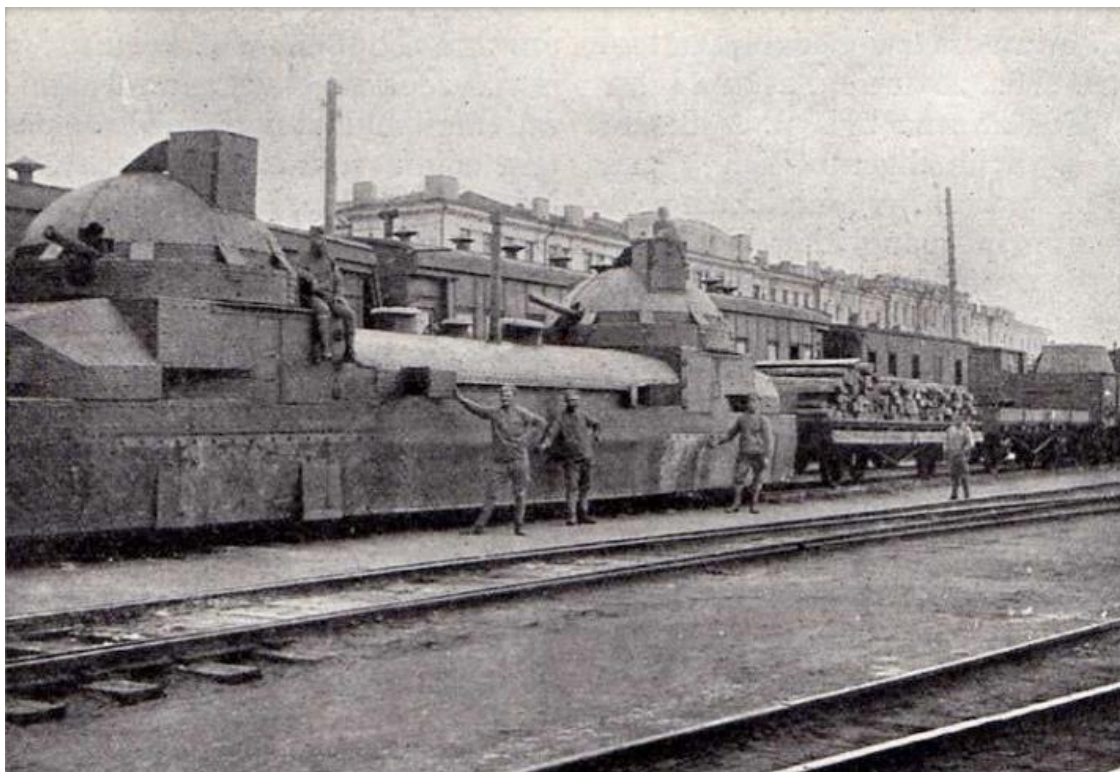
Příloha č. 9 - Nádražní budova v Čeljabinsku

Příloha č. 10 - První sestava narychlo sestaveného obrněného vlaku, později pokřtěného na “Orlík”

Příloha č. 11 - Plně vybavený obrněný vlak “Orlík”

Příloha č. 12 - Ukořistěný obrněný vlak "Polupanovach"

Příloha č. 13 - Obrněný automobil typu Garford na plošinovém vagónu 4. pluku

Příloha č. 14 - Československé jednotky před Alexandrovským mostem na Volze

Příloha č. 15 - Skica města Irkutsk, 28. července 1918

Příloha č. 16 - Japonští vojáci na Sibíři

Příloha č. 17 - Americké jednotky pochodující Vladivostokem

Příloha č. 18 - Improvizované československé “námořnictvo” na Bajkalském jezeře

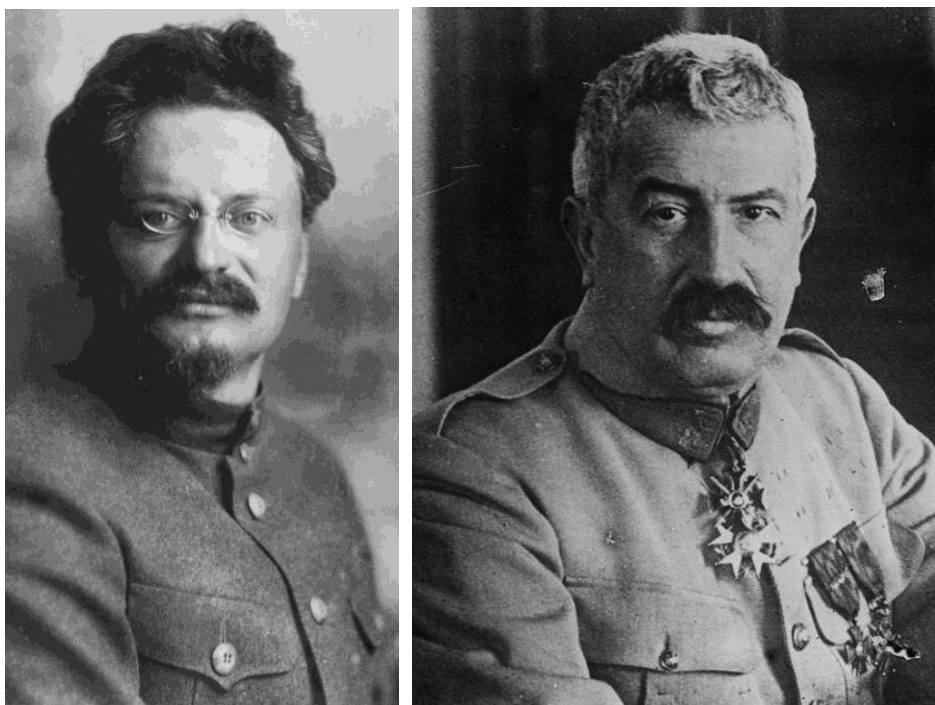
Příloha č. 19 - Skica jezera Bajkal ze stanice Marituj, 29. července 1918

Příloha č. 20 - Admirál Kolčak (sedící druhý zleva) se svými důstojníky a generálem Gajdou (sedící první zleva)

Příloha č. 21 - Generál Jan Syrový, vrchní velitel československých legií v Rusku

Příloha č. 22 a č. 23 - vlevo: Lev Davidovič Trockij, od března 1918 Lidový komisař vojenství a námořnictva; vpravo: Generál Maurice Janin, francouzský důstojník a od února 1919 vrchním velitelem Československého zahraničního vojska

Příloha č. 24 – Zasněžená stanice Inokentěvskaja, Irkutská oblast

Příloha č. 25 - Život v těpluše

Příloha č. 26 - Sanitní vagón s raněnými a nemocnými

Příloha č. 27 – Skica uvnitř těplušky, 2. únor 1919

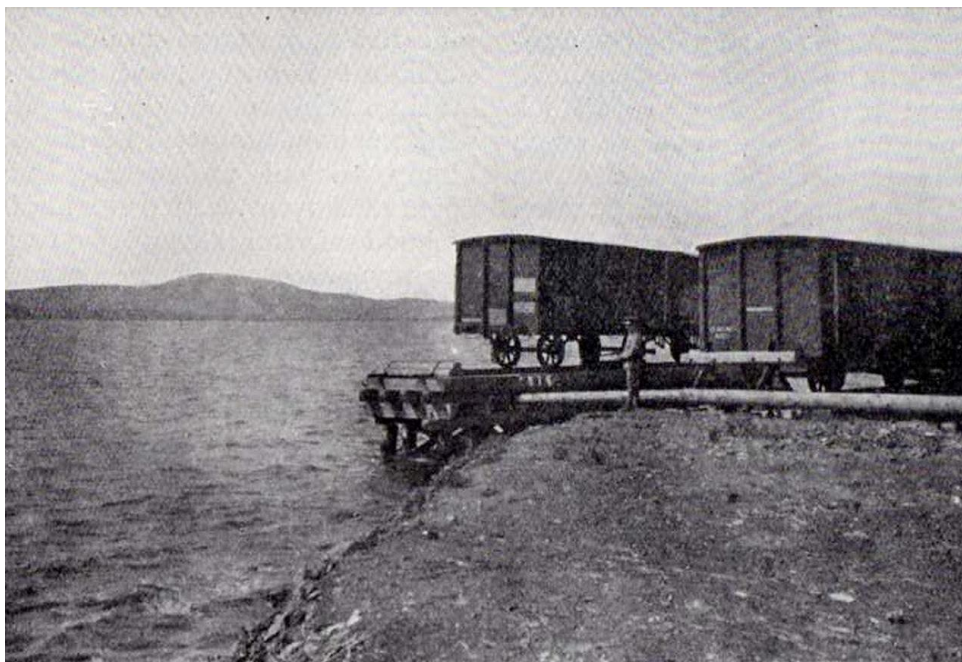
Příloha č. 28 - Přehlídka 5. pluku u kasáren ve Vladivostoku, na levé straně velitel pluku kapitán Rudolf Janů a po jeho levici ruský generál Michail Diterichs

Příloha č. 29 - Legionáři nastupující na loď "America"

Příloha č. 31 - Generál Jan Syrový na palubě lodi "President Grant"

Příloha č. 32 - Konec Transsibiřské magistrály ve Vladivostoku